

Afdeling for etnografi og socialantropologi
Århus Universitet

Feltarbejde – Feltrapport
Eksamenstermin: sommer 2004
Vejleder: Susanne Dybbroe

Navn: Mette Thybo Jensen
Årskort: 19 98 04 65
Anslag med fodnoter: 143.569

Tjukotkas stærke kvinder
- en etnografisk undersøgelse af kvindernes
strategier for udvidelse af råderum i Novoe
Tjaplino og Sireniki 2003, med fokus på de
eskimoiske kvinder

Indholdsfortegnelse

Indledning	4
Emnevalg og problemformulering	4
Præsentation af felten	7
Kapitel 1: Metodiske overvejelser	8
Validitetskrav til opgaven	8
Adgang til felten	9
"Consequential presence" – etnografen er et redskab i sig selv	10
Roller: sprogbarrieren gjorde mig til (en besværlig) lærling	11
Brud på sprogbarrieren	12
Non-verbal nøgleinformant: daglige rutiner og netværk	13
Verbal-nøgleinformant: assistent og "kulturoversætter"	14
Fra forsker til veninde	15
Passiv deltagelse – som gruppe	16
Aktiv deltagelse – som gruppe	16
Deltagerobservation: som enkeltperson	17
Interviews	18
Sampling	19
Interviewguides	21
Interview gennem tolk	22
Transskription	24
Struktureret interview	25
Kapitel 2: Kendetegn ved eskimoernes præ-sovjetiske livsform	26
Bopladsernes beliggenhed og arbejdsdeling i præ-sovjet	27
Kapitel 3: Strukturelle forandringer under sovjetstyret	32
Sovjetstyrets udviklingsplaner	32
Opbygning af socialistisk erhvervsstruktur – 1950 til 1991	35
Lønarbejde og proletarisering	38
Politisk og administrativ struktur	39
Opsummering	40
Sociale konsekvenser for den eskimoiske befolkning	41
Kapitel 4: Uformel økonomi: strategier for supplerung af den formelle økonomi	44
Den formelle økonomis sammenbrud	44
Uformel økonomi: en strategi for at overleve	45
Den formelle økonomi i 2003	47
Kvindernes strategier for supplerung af den formelle økonomi i 2003	48
Netværk	49
Kombination af netværk og færdigheder	51

Tillærte russiske færdigheder	53
Mændenes strategier for supplerung af den formelle økonomi	54
Opsummering	55
Kapitel 5: Kvindernes indflydelse på bygdernes sociale anliggender	56
Sociale forhold i bygderne	56
Centrale råd og institutioner i bygderne	57
Rådenes udøvelse af autoritet	59
Rådenes opnåelse af autoritet	60
Kvindernes adgang til autoritet	60
Opsummering	62
Konklusion	63
Litteraturliste	66

Indledning

- Emnevalg og problemformulering

Denne feltrapport omhandler de kvindelige sibiriske eskimoers råderum på Tjukotka i 2003. Jeg udførte feltarbejde i to bygder i det nordøstligste Sibirien i provinsen Tjukotka fra marts til juni 2003.

Den oprindelige befolkning på Tjukotka befinder sig i dag i en vanskelig situation, fordi de under sovjetstyret blev økonomisk, socialt og politisk marginaliseret i forhold til den russiske befolkning. Det hænger sammen med det kommunistiske regimes moderniseringsprojekt, der via tvungen kollektivisering og tvangsflytninger forsøgte at transformere de traditionelle økonomier – fangst, fiskeri, jagt og rensdyrdrift – om til socialistiske økonomier. Samtidig erstattede sovjetstyret de indfødte gruppers kulturer med russisk kultur, og det skabte et økonomisk afhængighedsforhold mellem de indfødte folk og den sovjetiske stat (Schindler 1992:52). Efter Sovjetunionens sammenbrud i 1991 har mange indfødte grupper, som ofte bor i randområder, haft svært ved at finde fodfæste i et samfund med frie markeds kræfter og globale markeder, som er ved at tage form i Rusland (ibid.).

En sådan samme situation befinder de sibiriske eskimoer sig i. Der lever ca. 1500 eskimoer på Tjukotka, som er Ruslands nordøstligste provins, der grænser op til Alaska (Bilag 1). I modsætning til andre inuitgrupper omtaler de sibiriske eskimoer sig selv eskimoer, så det gør jeg også. Tjukotkahalvøen grænser op til Beringsstrædet og Alaska mod øst, det Tjuktske hav mod nord og Beringshavet mod syd. Tjukotka er også befolket af kysttjukter, der i mange år har levet stort set ligesom eskimoerne, samt rensdyrtjukter, der lever på tundraen, og denne befolkningsgruppe blev ligesom eskimoerne underlagt sovjetstyrets moderniseringsproces, og tjukter lever i dag i mange tilfælde i de samme bygder som eskimoerne, og under de samme strukturelle forhold som eskimoerne (Kerttula 2000).

Den generelle levestandard blandt den eskimoiske befolkning på Tjukotka er meget lav. Høj arbejdsløshed, lav levealder, stort alkoholforbrug, dårlig infrastruktur og ringe mulighed for vedligeholdelse af bygninger og materiel medfører, at tilværelsen i bygderne

for de flestes vedkommende er en kamp for at få økonomien til at hænge sammen og i manges tilfælde skabe en meningsfuld hverdag (Nielsen 2000).

Jeg blev fascineret af de sibiriske eskimoer af flere grunde. Dels fordi de to gange inden for de sidste 80 år er blevet kastet ud i en række økonomiske og politiske forandringer, som har medført gennemgribende ændringer af deres traditionelle præ-sovjetiske livsform. Dels fordi flere samfundsvidenskabelige undersøgelser af de socioøkonomiske forhold efter Sovjetunionens sammenbrud har peget på, at disse forhold har tvunget eskimoerne til at genoptaget brugen af traditionelle elementer fra deres præ-sovjetiske livsform for at overleve (se bl.a. Nielsen 2000, Murashko 1996, Pika 1999). Samt fordi der som følge af sovjetstyrets lukkethed mod omverdenen er blevet foretaget relativt få etnografiske undersøgelser af de sibiriske eskimoer, i modsætning til undersøgelser om den eskimoiske befolkning i henholdsvis Alaska, Canada og Grønland.

Meget af den nutidige litteratur om de sibiriske eskimoer fokuserer på de socioøkonomiske forhold efter 1991, og beskæftiger sig med formen og den sociale effekt af den elendighed, der har ramt eskimoerne og den resterende indfødte befolkning i kølvandet på Sovjetunionens sammenbrud (se bl.a. Pika 1996 og 1999, Schindler 1992 og 1997, Gray 1998, Achirgina 1992, Bogoyavlinsky 1996). De demografiske forandringer på Tjukotka under sovjetstyret og deres indflydelse på eskimoernes etniske selvforståelse er blandt andet behandlet af (Nielsen 2000, Kerttula 2000 og 1997, Gray 1998 og Schindler 1997).

Flere af ovennævnte undersøgelser peger på, at kvinderne i gennemsnit bliver ældre end mændene, og at de har et mindre alkoholforbrug end mændene, og eskimolog Bent Nielsen observerede under to feltophold på Tjukotka i 1998 og 2001, at kvinderne er mere synlige og engagerede i bygdernes sociale liv end mændene (Nielsen 2000, personlig kommunikation). Det indikerer, at kønnene håndterer den trange økonomiske situation forskelligt, eller at de ikke er ramt af den på samme måde. Det materiale, jeg har læst, har imidlertid ikke fokuseret på, om de strukturelle forandringer under og efter sovjetstyret har påvirket kønnene forskelligt. Blandt andre Barbara Bodenhorn (1990) og Carol Zane Jolles (1991) kritiserer, at der i mange år næsten udelukkende har været fokuseret på mændenes rolle i jæger-samlersamfund. I litteraturen om eskimoernes præ-sovjetiske

livsform har afsnittene om kvindernes rolle i samfundet også haft et meget begrænset omfang (Menovshchikov 1964, Hughes 1984, Gurvic 1979).

Jeg har ikke kendskab til andre end Petra Rethmann (2001), der i en Fjernøstlig kontekst har beskæftiget sig specifikt med køn. Jeg er inspireret af hendes forståelse af, at:

"gender-differentiated responses to history and the contemporary conditions of living at Kamchatka's northeastern shore are instrumental in understanding koriak¹ agendas, strategies, and debates" (2001:9).

Jeg vil i denne rapport undersøge kvindernes strategier for udvidelse af råderum i bygderne Novoe Tjaplino og Sireniki i 2003 med fokus på de eskimoiske kvinder. Til det formål vil jeg i min analyse anvende Rethmanns forståelse af begrebet *agency*, som jeg dog vælger at oversætte til *råderum*:

"[A]gency is neither the ground for, nor the product of, particular actions. Rather, agency is a permanently yet constantly changing social possibility" (2001:102).

De muligheder, der eksisterer i bygderne på Tjukotka i dag, er i høj grad historisk betingede af de strukturelle forandringer, der fandt sted under sovjetstyret. Da flere undersøgelser, som oven for vist, indikerer, at kønnene ikke er blevet påvirket ens af forandringerne, finder jeg det relevant at undersøge, hvordan de strukturelle forandringer under og efter Sovjetunionens sammenbrud har påvirket kvindernes råderum.

Jeg vil i denne opgave anvende *uformel økonomi* som et analytisk begreb til at belyse, hvordan kvinderne forsøger at udvide deres råderum. Jeg definerer uformel økonomi som kvindernes strategier, for at få de økonomiske ender til at mødes og hverdagen til at fungere inden for de strukturelle rammer, der afstikker kvindernes snævre råderum i de fattige bygder. I den forbindelse er traditionelle færdigheder og netværk vigtige ressource i kvindernes bestræbelser på at supplere den formelle økonomi.

Pierre Bourdieus (1994) forståelse af magt som en kamp om retten til at definere, hvordan verden "ser ud", anvender jeg til at vise, at kvindernes uddannelsesvalg og deres centrale

---

¹ Indfødt befolkningsgruppe på Kamtjatka.

rolle i familien som ansvarlige for børnene og den daglige husholdning er ressourcer, som giver adgang til de lokale råd i bygderne, som behandler og træffer beslutninger om bygdernes sociale liv. Derved skaber de mulighed for udøvelse af en symbolsk magt. Jeg har valgt at opbygge rapporten således: Kapitel et behandler mit valg af metoder og mine refleksioner over disse. Kapitel to omhandler eskimoernes præ-sovjetiske livsform og kapitel tre behandler sovjetstyrets udviklingsproces og de sociale, kulturelle og økonomiske konsekvenser den havde for eskimoerne. Disse to kapitler skal kontekstualisere min analyse af kvindernes sociale situation i bygderne i dag i kapitel fire og fem. I kapitel fire behandler jeg, den kulturelle bagage, i form af traditionelle færdigheder og roller fra den præ-sovjetiske livsform, som kvinder og mænd har at trække på i dag, og at den har forskellig grad af anvendelighed som ressource til at udvide råderum, hvilket hænger sammen med de strukturelle forandringer, der skete under og efter sovjetstyret. I kapitel fem behandler jeg, at kønnenes kulturelle bagage og de strukturelle forandringer også spiller ind på deres adgang til indflydelse på bygdernes sociale anliggender.

- Præsentation af felten

Jeg foretog mit feltarbejde i bygderne Novoe Tjaplino og Sireniki og vil følgende skitsere nogle forskelle og ligheder mellem dem. Jeg har vedlagt billedmateriale som illustration som bilag. Der bor omkring 400 i Novoe Tjaplino, mens der bor knap 500 i Sireniki, og i begge bygder er hovedparten af indbyggerne eskimoer, men der bor også en betydelig andel tjukter (Bilag 2). Sireniki ligger ud til kysten, mens Novoe Tjaplino er placeret i bunden af en fjord (Bilag 3), og beliggenhedernes implikationer for fangst og indsamling på tundraen behandles senere i rapporten. Begge bygder ligger omkring 40 km fra Saint Lawrence Island, Alaska, hvor mange har slægtninge, og det er muligt at sejle derover om sommeren, hvilket mange gør. Novoe Tjaplino er forbundet med kommunens administrative centrum, Providenija ca. 30 km væk (Bilag 4). I Providenija er der, udover den kommunale administration, blandt andet sygehus, lufthavn, sportshal, koncertsal og et større udvalg af butikker. Fra Sireniki til Providenija skal man enten med helikopter eller bæltekøretøj eller med båd om sommeren. I sommeren 2002 blev der i Novoe Tjaplino opført omkring 40 nye huse og en ny butik, og de gamle huse blev revet ned, så der er kun er nogle få tilbage samt tre lejlighedskomplekser (Bilag 5). I Sireniki er der hovedsageligt

lejlighedskomplekser samt nogle forfaldne røtter, hvilket ses i Bilag 6. De sanitære forhold i Sireniki er sparsomme ligesom i lejlighedskomplekserne i Novoe Tjaplino, og hvad det betyder for husholdningerne beskriver jeg i kapitel fem (Bilag 7). I begge bygder udgør skole, børnehave, sundhedsklinik, posthus, butik, varmeværk, elværk, vandforsyning, garageanlæg, kulturforvaltning, socialforvaltning og fangst næsten alle arbejdspladser. I begge bygder er administrationskontoret et knudepunkt for det daglige liv i bygder (Bilag 8), fordi de kvindelige bygdeadministratorer er engageret i stort set alt hvad, der foregår i bygderne: fra ansættelser, udbetaling af løn og pensioner, transport, skoleråd, kvinderåd, ældreåd og sociale problemer til forsyning af el og varme. Som Novoe Tjaplinos administrator udtrykte det: "Jeg er ansvarlig for, at alle foretagender og institutioner her i bygden fungerer!" (Karpitjiva, NT, 2003). Se Bilag 13 for læsevejledning af interviewhenvisning.

Kapitel 1

Metodiske overvejelser

- Validitetskrav til rapporten

De metoder jeg har anvendt, og de roller jeg har indtaget og er blevet givet undervejs i mit feltarbejde har været afgørende for de data, jeg har opnået. Min analyse er baseret på disse data, og jeg finder derfor, at en grundig redegørelse for mine metodiske valg og fravalg er yderst relevant. I de følgende afsnit vil jeg præsentere, hvordan og blandt hvem jeg har "indsamlet" det materiale, jeg baserer min analyse på. For at skabe validitet omkring min undersøgelse, der er baseret på kvalitative metoder, vil jeg beskrive den "runddans" mellem teori, metode og data (Cato Wadel 1991:129-131), som finder sted, når man befinder sig i felten, samt i det analytiske arbejde med data. Det gør jeg for at sikre "teoretisk åbenhed" (Roger Sanjek 1990) omkring undersøgelsen, som ifølge Sanjek er en af de forskrifter, man som etnograf bør følge for at skabe gyldighed omkring sin kvalitative undersøgelse (1990:395-398). Min person, mine handlinger og mit sample af informanter havde indflydelse på de data, jeg opnåede, og jeg vil tydeliggøre det netværk af informanter, jeg fik skabt, og som jeg har opnået mange af mine data igennem og, med Sanjeks ord, vise den "sti" jeg har fulgt til og igennem felten (1990:398-400).

Ifølge Cato Wadel (1991) tager kvalitativ forskning form som en "runddans" mellem teori, metode og data (1991:129-31). Metoder og data er derfor reelt flettet ind i hinanden, men jeg vil for overskuelighedens skyld lave en opdeling mellem afsnittene om metodiske overvejelser og selve analysen af mine data. Jeg vil redegøre for mit valg af metoder, de roller jeg indtog og blev givet, mit informantnetværk, den sproglige udfordring samt arbejdet med tolk og præmisserne for at udføre feltarbejde som del af en ekspedition. Jeg vil desuden redegøre for de dataformer metoderne resulterede i.

- Adgang til felten

Min adgang til felten blev rent praktisk skabt den dag, jeg blev enig med Bent Nielsen om min deltagelse i "3.Danske Tjukotka Ekspedition" (herefter 3.DTE). De tre ekspeditioners overordnede formål har været at afdække, hvordan en etnisk minoritet formulerer og manifesterer sig i et postsovjetisk samfund, og B. Nielsen har hovedsageligt fokuseret på, hvordan eskimoerne i den proces forholder sig til og anvender traditionelle elementer og med hvilket formål for øje (Nielsen 2004).

Udover B. Nielsen og jeg bestod 3.DTE af to dansk-russiske tolke, Ilja Artemov og Daria Morgouvna, samt en kvindelig studerende fra Grønland, Pipaluk Høegh-Knudsen. Pipaluks væsentligste opgave var at etablere en venskabskommunekontakt mellem Providenija kommune og Sisimiut kommune i Grønland. Tolkene havde udover deres opgaver som tolk, hver deres mindre projekt såsom at lave videooptagelser og foretage en lingvistisk undersøgelse.

Jeg opholdt mig tre måneder på Tjukotka, mens de andre tilbragte seks uger på Tjukotka. Rejseplanen for de seks uger, hvor vi var samlet, var i grove træk: Danmark – Providenija, Providenija – Novoe Tjaplino, Novoe Tjaplino – Providenija, Providenija – Sireniki, Sireniki – Providenija. Herfra fløj de andre hjem. Som nævnt i projektbeskrivelsen, var planen inden afrejse, at jeg skulle blive i Sireniki, når de andre tog tilbage til Danmark, men mens vi var i Novoe Tjaplino, blev jeg tilbudt at vende tilbage dertil efter vores ophold i Sireniki. Jeg var først lidt skeptisk, fordi jeg allerede havde fornemmet, at familien, der tilbød mig at bo hos sig, tilhørte "spidserne" i bygden, og jeg var bekymret for, om det ville afholde knap så ressourcestærke informanter fra at snakke med mig. På den anden side skulle jeg bo

hos familiens ældste datter, der var enlig mor med to børn. Der er mange enlige mødre i Novoe Tjaplino og, viste det sig senere, også i Sireniki, og jeg ville dermed få mulighed for at bo hos en ”typisk” familie. Da jeg tilmed fandt ud af, at der var en ung kvinde i Novoe Tjaplino, der talte et udmærket engelsk, besluttede jeg at ændre mine planer og vende tilbage til Novoe Tjaplino, når de andre tog hjem.

At være del af en ekspedition udstak præmisser for mine aktiviteter i felten. Som nævnt havde alle i ekspeditionsgruppen hver sit projekt, så vi var én ekspedition, men fem projekter. Derudover var vi tre personer med meget begrænsede russiske sprogkunderskaber, og vi var afhængige af tolkene i både interviewsituationen, til interviewtransskription og til at skabe interviewkontakter og andre aftaler, så der var rift om tolkene. På den anden side var vi fem personer til at foretage observationer, skaffe kontakter og træffe aftaler. Alligevel så jeg mig nødsaget til at ændre mine forskningsspørgsmål i forhold til den oprindelige projektbeskrivelse. Projektbeskrivelsen lagde op til en komparativ undersøgelse og analyse af kønnede forskelle i håndteringen af samfundsmæssige forandringer, men i praksis fandt jeg det ikke muligt på de tre måneder, jeg havde til rådighed. Jeg valgte i stedet at lave et studie næsten udelukkende blandt kvinderne og af deres råderum. For at udnytte tiden bedst muligt, var det nødvendigt, at vi dagligt koordinerede aftaler og praktiske gøremål, og det var årsagen til at vi i felten besluttede at indkvartere os samlet.

- **”Consequential presence” – etnografen er et redskab i sig selv**

Emerson, Fretz and Shaw (1995) pointerer, at det hverken er muligt eller ønskværdigt for etnografen at være ”fluen på væggen” og foretage observationer, som er man ikke en del af den sociale situation og af de personer, man observerer. De taler i stedet om ”consequential presence” og ”reactive effects” (1995:3), hvormed de hentyder til, at informanterne reagerer på ens tilstedeværelse i felten og handler i forhold til den. Jeg oplevede i høj grad, at min tilstedeværelse i felten var ”consequential” både som ekspeditionsdeltager og som enkeltperson. I både Novoe Tjaplino og Sireniki tiltrak vi som ekspeditionsgruppe megen opmærksomhed. I Sireniki blev der eksempelvis arrangeret en opvisning i traditionelle eskimoiske danse for os, og i Novoe Tjaplino blev der lavet en udstilling af hjemmelavede souvenirs, som vi kunne købe efter lørdagens fællesdans i kulturhuset. Denne opmærksomhed gav mig en fornemmelse af, at den status som

særlige gæster i bygden, som vi blev tillagt, fik folk til at handle anderledes end de plejede og fik dem til at indtage nye roller. Jeg troede først, det lagde et slør hen over det daglige liv, som jeg var mest interesseret i, men blev efterhånden klar over, at:

"Relationships between the field researcher and people in the setting do not so much disrupt or alter ongoing patterns of social interaction as reveal the terms and bases on which people form social ties in the first place" (Emerson, Fretz and Shaw, 1995:3).

Vores tilstedeværelse og informanternes reaktioner derpå effektuerede og gav indblik i relationer og netværk mellem informanterne. Det gik også op for mig, at vores status som ekspeditionsgruppe, som i begyndelsen ærgrede mig, blandt andet synliggjorde indbyggernes forsøg på at skabe ekstraintægter via salg af hjemmelavede souvenirs, kager og privat indkvartering af os. Jeg bemærkede, at de arrangementer, der var blevet lavet specielt for os som gruppe – souvenirssalg i kulturhuset, danseforestilling, møder i forbindelse med venskabskommuneprojektet – var ledet og arrangeret af kvinder. Jeg fik således hurtigt en fornemmelse af, at vores tilstedeværelse som gruppe bragte os i kontakt med kvinder, der var i en position, der gjorde det muligt for dem at drage økonomisk nytte af os eller på anden måde opnåede prestige ved at omgås os.

Det var en anden oplevelse at være i felten alene, da de andre ekspeditionsdeltagere tog hjem. Jeg skabte som enkeltperson ikke de samme muligheder for ekstraintjening, særligt souvenirsalg og udflugter, som vi havde gjort som gruppe, og jeg oplevede, at informanterne ikke længere opfattede mig som del af en officiel ekspedition, men mere som en interesseret og interessant studerende langvejs fra. Flere informanter inviterede mig på eget initiativ på te, og det gav mit indtrykket af, at jeg blev opfattet som mere tilgængelig og som en mulighed for at få nyt og spændende selskab. Jeg blev i højere grad en del af felten, og det medførte også, at jeg blev tildelt flere roller.

- Roller: Sprogbarrieren gjorde mig til (en besværlig) lærling

Mine feltnoter – særligt fra de første uger, jeg var alene i felten – viser tydeligt mine frustrationer over, at mine begrænsede russiskkundskaber var en præmis for mit feltarbejde og havde indflydelse på de roller (Wadel 1991), jeg fik tildelt og kunne indtage. Verbal kommunikation med informanterne var svært, og mine manglende sprogfærdigheder betød, at min rolle i forhold til informanterne automatisk tog karakter af

det, Wadel kalder "lærlingerollen", som han definerer som "the role of the interested person who wants to learn" (1991:34). Implicit i rollen ligger den præmis, at andre skal bruge energi på at lære fra sig, og jeg kunne mærke, at jeg fandt det mere naturligt at afkræve dette af lidt ældre informanter end af informanter på min egen alder. Flere af de ældre kvinder udviste omsorg for mig, fordi jeg var alene i felten, og fordi sprogbarrieren i nogle tilfælde gjorde mig hjælpeløs. Set fra mit synspunkt burde idealet for mit samvær med kvinder på min egen alder være ligeværdigt og "veninde-agtigt". Derfor fandt jeg det unaturligt, når disse forhold i mange tilfælde udviklede sig til en lærlingerelation.

Disse forhold medførte, at jeg i nogle situationer, fx i køen i butikken, under gåture på hovedgaden og det lille torv, til dans og volleyball afholdt mig fra at forsøge at indlede samtaler med folk, fordi jeg dermed ville pådutte dem besværet med at kommunikere med mig. Jeg var frustreret over, at sprogbarrieren og min lejlighedsvis bekymring om at være til besvær ikke blot gjorde nogle af informanterne, men også jeg selv, utilgængelig. Jeg oplevede dog, at både vi som ekspedition og jeg som enkeltperson blev mødt med stor og oprigtig interesse. Mange informanter var imødekommende og opsøgende, hvilket for mig var en gave, og jeg indså, at mine sproglige frustrationer mest var en kamp med min egen faglige og personlige stolthed, end det var at udnytte informanternes tålmodighed og overbærenhed.

- Brud på sprogbarrieren

På grund af sprogbarrieren fornemmede jeg hurtigt, at jeg ville få flest data, når mine informanter og jeg foretog os noget sammen. Det ville give mig mulighed for at observere informanternes handlinger og gøre det nemmere at stille spørgsmål. Midt i en aktivitet, kunne jeg eksempelvis nøjes med at spørge; "Hvorfor?", fordi spørgsmålet i situationen implicit refererede til hele aktiviteten, og hvorfor informanten foretog sig, det han eller hun gjorde. I det hele taget, var jeg i høj grad tvunget til at observere, hvad folk *gjorde*, fordi jeg ikke forstod alt, hvad folk *sagde*. Før tolkene tog afsted, kunne jeg indlemme spørgsmål om informanternes handlinger i interviewguiden, eller spørge via tolken under mere uformelle samtaler.

- Non-verbal nøgleinformant: daglige rutiner og netværk

Mens jeg var alene i Novoe Tjaplino, boede jeg hos Ljuba i 40 dage. Hun er 25 år og mor til Sasja på 2 år, som bor hos hende, og til Anja på 6 år, som bor hos Ljubas mor, Ljudmilla. Ljuba arbejdede i børnehavens køkken. Jeg havde svært ved at finde en rolle i forhold til Ljuba, og jeg havde svært ved at vurdere, hvilken rolle hun tillagde mig, samt at finde en funktion for mig, der var relevant og anvendelig i hverdagen i huset.

Jeg følte mig ofte som "den mærkelige og besværlige studerende" i Ljubas selskab. Hun svarede meget hurtigt på russisk, når jeg spurgte hende om noget, og hun virkede ofte irriteret på mig. Det afholdt mig i flere tilfælde fra at afkræve hende den ekstra indsats, der var nødvendig for informanterne, for at gøre sig forståelige overfor mig.

Lejlighedsvis lykkedes det mig at komme ud af rollen som "den mærkelige og besværlige studerende", som jeg fornemmede, jeg blev tildelt. Det var for eksempel, når vi så fjernsyn, når vi fulgtes til volleyball, når hun bad mig se efter Sajsja, når jeg lavede mad, og især de eftermiddage, hvor hun og veninderne Alone og Nadja inviterede mig med til at spille terninger i køkkenet. Det gav mig mulighed for at foretage mig noget sammen med Ljuba og være til nytte, og under terningespillet kunne jeg tilmed lytte til, hvad de sludrede om, og selvom jeg langt fra forstod alt, var det tydeligt, at de ofte snakkede om kolleger, om Ljubas kæreste og om deres børn. Trods sprogbarriere og det faktum, at vi ikke opnåede en så nær personlig relation, blev Ljuba min vigtigste non-verbale nøgleinformant.

Ved at bo hos Ljuba kom jeg "backstage" (Goffmann 1959), og via deltagerobservation fik jeg indblik i hendes dagsrytme, i hvordan hun prioriterede sin tid, og i hvilke personer der udgjorde hendes nære netværk, samt i hvilke situationer hun kunne trække på sit netværk. Trods sprogbarrieren er det muligt for mig at udsige meget om hendes sociale situation. Når jeg kombinerer mine observationer af Ljuba med observationer af andre kvinder og interviews med nogle af dem, er der både klare paralleller mellem, men også forskelle på deres daglige rutiner og gøremål som kvinder og mødre. Det var eksempelvis ikke alle, der havde et så stærkt netværk som Ljubas, og i analysedelen kommer jeg ind på betydningen af netværk for udnyttelsen og i nogle tilfælde udvidelsen af ens råderum.

- Verbal nøgleinformant: assistent og ”kulturoversætter”

Hvor Ljuba var en non-verbal nøgleinformant, blev Lja min verbale nøgleinformant. Lja er 27 år, enlig mor til Anton på 7 år og ansat som engelsklærer på skolen. Hun var den eneste i Novoe Tjaplino, der beherskede engelsk på et niveau, så man kunne føre en samtale, og via samtaler med Lja var det muligt at stille spørgsmål om mine observationer af og deltagelse i nonverbal kommunikation, og dermed få nuanceret og i nogle tilfælde forklaret mine observationer. Lja trådte ind i en assistentrolle, hvor hun besvarede mine spørgsmål, skaffede interviewaftaler, fungerede som tolk og hjalp mig med praktiske ting, som for eksempel at indhente statistiske oplysninger hos administrator. Jeg brugte i høj grad Lja som en ”kulturoversætter”, der kunne forklare mig, hvad jeg så og oplevede. Man kan også sige, at jeg via Lja testede om min opfattelse af, hvad jeg så og tog del i, stemte overens med Ljas opfattelse. Jeg forventede ikke, at Lja kunne afdække sammenhængen mellem informanternes handlinger og motiver, selvom jeg ofte spurgte hende, hvorfor den og den havde gjort dette eller hint. Hun gav altid sit bud, men det var netop et bud og ikke en endegyldig forklaring, og jeg er klar over, at Lja, ligesom alle andre informanter, var positioneret i det samfund, jeg bad hende om forklaringer på, og at hun indgik i relationer med de indbyggere, jeg stillede spørgsmål om. Hendes forklaringer var ikke sandheden om forholdene i Novoe Tjaplino, men en af mange sandheder om livet i en trængt postsovjetisk bygd.

Jeg stillede Lja spørgsmål om konkrete forhold i bygden og i hendes liv, som vilkår under barsel og uddannelse, samt mere personlige spørgsmål om det at være enlig mor, om hendes forhold til sin eksmand og om hans forhold til sønnen Anton. Lja svarede beredvilligt og gav direkte udtryk for, at hun satte pris på, at jeg spurgte hende, og at hun kunne være behjælpelig. Vores samtaler blev en vigtig kilde til nye typer data, og de gjorde det muligt for mig at få hendes forklaringer på nogle af mine observationer. Ved i et vist omfang at formalisere dele af vores samvær via de mange spørgsmål jeg havde skrevet ned og stillet hende, lagde jeg op til, at hun kunne indtage en rolle som ”assistent”. Vores relation tog derfor i starten mest form som et samarbejde mellem forsker og assistent. Lja begyndte for eksempel efter et par uger på eget initiativ at skaffe mig interviewaftaler med kolleger. Under disse interviews fungerede hun som tolk, og jeg beskriver senere nogle fordele og ulemper ved at have en lokal tolk.

- Fra forsker til veninde

Efterhånden som Lja og jeg lærte hinanden bedre at kende, foretog vi os flere og flere ting sammen, og vi blev udover et team også veninder. Denne ændring i min rolle overfor Lja medførte, at jeg blev introduceret for en vigtig del af hendes nære netværk. Mine jævnlige besøg hos Ljas forældre, og det Lja fortalte om sin familie, når vi var sammen, gav mig et indblik i, at Ljas nærmeste netværk hovedsageligt bestod af familien, og jeg så mange eksempler på, hvordan netværket var baseret på gensidige forpligtelser til både økonomisk og praktisk hjælp, og at familienetværket gav både tryghed, moralsk og praktisk rådgivning og dagligt samvær. Vi fulgtes til diskotek på skolen, gik ture og fulgtes til festlighederne i anledning af 1. og 9. maj², og det gav mig mulighed for at foretage deltagerobservation med hende i flere forskellige sammenhænge. Graderne af deltagelse og observation og præmisserne for dem, behandler jeg mere indgående i afsnittene om deltagerobservation.

Jeg lavede fortsat lister med spørgsmål til Lja, som jeg hele tiden udviklede, fordi jeg deltog mere og mere aktivt i livet i bygden og kom i kontakt med flere personer, hvorfor der hele tiden var observationer, jeg ønskede Ljas kommentarer til eller hendes forklaringer på. Hun begyndte også, at fortælle sladder om folk i bygden. Mest om kvinder på hendes egen alder, men også om de af hendes kolleger, der ikke var så vellidte. Som hun sagde: "You cannot have a secret. Everybody knows everybody". Udviklingen af min rolle fra forsker til veninde åbnede således op for nye typer af mere fortrolige data, og nye arenaer jeg kunne foretage deltagerobservationer i.

Lja introducerede mig for dele af sit netværk, der inkluderede venner og kolleger. Jeg blev inviteret med til et par hyggeaftner sammen med to kvindelige og en mandlig kollega – Aleksei. At blive inviteret med til disse arrangementer, tog jeg som en tillids erklæring, og det etablerede en kontakt mellem Aleksei og jeg, som fortalte mig om dele af de unge skoledrenge netværk. Selvom jeg hovedsageligt opsøgte kvinder, fik jeg dog en del data om drengene og mændene.

---

² Henholdsvis fejring af "Afsked med vinteren" og sejren i anden verdenskrig.

- Passiv deltagelse – som gruppe

Under feltarbejdet gled jeg ind og ud af forskellige grader af deltagelse og observation. Som vist i afsnittene om roller var mine begrænsede russiskkundskaber en faktor, der spillede ind på graden af deltagelse. Det optog os (3.DTE) meget inden afrejse, at vi var tre ikke-russisktalende og kun to tolke, og vi forsøgte at udpege relevante steder i bygden, hvor det ville være muligt for tredjemanden at foretage observationer af interaktion og nonverbale handlinger. I praksis blev observationslokaliteten som oftest administrators kontor Novoe Tjaplino. Der kom dagligt mellem 35 og 45 indbyggere med spørgsmål og problemer af forskellig karakter (fra hjælp til udfyldelse af papirer og klager over hundeglam til alkoholproblemer i hjemmet). På dette sted fik jeg mange data, og vi/jeg var "present at the scene of action, but [did] not participate or interact to any great extent", hvilket er Spradleys definition på passiv deltagelse (Spradley 1980:59). Allerede efter få dages observationer stod det klart, at det overvejende var kvinder, der henvendte sig med spørgsmål og problemer til administrator, hvilket var relevant viden for min undersøgelse, og et forhold jeg kunne indarbejde i min interviewguide.

Mit fokus var på stærke kvinder, og derfor var min strategi at opsøge arenaer, hvor jeg forventede, at kvindernes "styrke" blev synlig. Vi deltog desuden passivt i offentlige møder eller arrangementer, hvor jeg fik mulighed for at observere, hvem der traf beslutninger, førte ordet eller på anden måde var initiativtager. Daria, Pipaluk og jeg overværede et møde i kvinderådet, der blev afholdt på bygdeadministrators kontor. Det gav os indblik i et forum og en proces, hvor problemer blev defineret, ansvar placeret og løsninger udarbejdet af kvinder.

- Aktiv deltagelse – som gruppe

Spradley definerer aktiv deltagelse som bestræbelserne på, at "do what other people are doing, not merely to gain acceptance, but to more fully learn the cultural rules for behavior" (Spradley 1980:60). Vi bestræbte os på at opsøge arenaer, hvor vi kunne tage aktiv del i det, der foregik, og jeg har i afsnittet om "consequential presence" beskrevet nogle af disse arrangementer. Vi deltog også i den ugentlige fællesdans, besøgte skolen og børnehaven, købte ind og var til ungdomsdiskotek på skolen. For mig var formålet med både den passive og aktive deltagelse de første uger hovedsageligt at få skabt interviewaftaler og

kontakter, og dermed etablere et informantnetværk jeg også kunne trække på, når de andre ekspeditionsdeltagere tog hjem.

Bent og Ilja havde to gange tidligere været i Novoe Tjaplino og Sireniki, og derfor var der på forhånd etableret informantkontakter, som jeg kunne benytte. En af informanterne var Irina, en ældre kvinde fra Sireniki, som inviterede Pipaluk og mig på te. Hun talte en smule engelsk og fortalte om det religiøse fællesskab, hun var medlem af, og næste aften inviterede hun os igen på te og introducerede os for tre andre medlemmer af menigheden. Disse samtaler gav mig indblik i, hvordan disse kvinder brugte deres tro og tilhørsforhold til menigheden, (som har omkring 30 medlemmer og som modtager økonomisk støtte fra menigheder på Saint Lawrence Island) som en strategi mod den håbløshed og åndelige forarmelse, som de oplevede, der næsten havde overtaget kontrollen med deres liv. De følte, at det havde givet dem kontrollen tilbage.

- Deltagerobservation: som enkeltperson

Min private indkvartering gav mig adgang til flere arenaer, hvor deltagerobservation var mulig. Jeg oplevede desuden, at jeg fik et større rollerepertoire, da jeg var alene i felten, hvilket gav mig flere muligheder for at deltage aktivt i dagliglivet i bygden. Min tilstedeværelse i hjemmet hos Ljuba gav mig en unik mulighed for at betragte og i et vist omfang tage del i de daglige gøremål og rutiner, der udgør hverdagen i en ung mors liv i en lille bygd. Derudover bestræbte jeg mig på at deltage i alle fællesarrangementer i bygden. Både for at gøre mig synlig og "tilgængelig" for informanterne og for at få et indblik i, hvilke tiltag der gøres i bygden, hvem der deltager, og hvem der er initiativtagere.

På hverdage foregår de offentlige aktivitetstilbud om aftenen. Selvom der er mange arbejdsløse og en del pensionister er der ingen aktivitetstilbud i dagtimerne, og alle aktiviteterne, på nær volleyball og fællesdans, er henvendt til skoleeleverne. Hver aften kl. 20 blev skolen åbnet. Fra 20-21 kunne eleverne læse lektier med en af lærerne eller modtage undervisning i håndarbejde. Samtidig underviste Ljudmilla børnene og de unge i eskimoisk dans og trommespil. Fra 20-22 kunne eleverne spille basketball og volleyball i skolens gymnastiksal under ledelse af skolens mandlige gymnastiklære Andrei. Kl. 22 blev de yngste elever sendt hjem fra gymnastiksalen og indtil 23.30 spillede unge og voksne

volleyball. Min vedvarende deltagelse i aktiviteterne på skolen gav mig indblik i, hvordan skolens bestræbelser på at aktivere eleverne efter skoletid, og tilbyde dem et trygt værested, som jeg var blevet bekendt med fra interview med skolelederen, udmøntede sig i praksis.

Jeg deltog også i to festdage i bygden i maj, nemlig "Afsked med vinteren" og sejren i "Fædrelandskrigen"³, og oplevede her kvindernes engagement. Festlighederne var arrangeret af medarbejderne i "Kulturhuset", der stod for at afholde små konkurrencer for både børn og voksne, anskaffe præmier og finde på indslag, som dukketeater og hundeslædevæddeløb. Et vigtigt indslag ved 1.maj begivenhederne var salg af kager og søde sager fra små boder. Det var kun kvinder, der benyttede lejligheden til at tjene lidt på salg af hjemmebagte vafler, pirogger og kager, men både mænd, kvinder og børn købte flittigt. Til begge festdage deltog jeg aktivt i små konkurrencer som stafetløb, boldkast, og oprulning af små garnnøgler på tid, købte mad i boderne og fotograferede de andre deltagere, hvilket jeg høstede mange anerkendende nik og opmuntrende bemærkninger for. Der mødte omkring 350 mennesker op, og der var overtal af kvinder og børn, men dog en del mænd. Jeg kunne observere, at antallet af ekstremt berusede mænd var højt, og der var også flest kvinder og børn, der deltog i de små konkurrencer, skønt flere mænd forsøgte, men mange var så fulde, at de måtte diskvalificeres, fordi de væltede eller generede de andre konkurrenter.

- Interviews

Jeg benyttede mig af flere former for interviews. Bernard H. Russel påpeger, at der er et kontinuum af interviewsituationer baseret på den grad af kontrol, interviewer har over interviewpersonens svar (Russel 1994:209). Uformelle interviews har karakter af en samtale, hvorimod et struktureret interview har form som et spørgeskema, hvor interviewpersonen må vælge mellem fastsatte svarmuligheder. Midt imellem ligger semistrukturerede interviews (1994:209-210). Jeg benyttede mig af alle tre typer.

Muligheder for uformelle interviewsituationer opstod talrige gange, når jeg deltog aktivt i bygd livet og i samtaler med Ija. Jeg fik mange forskelligartede oplysninger via uformelle

---

³ Anden verdenskrig

interviews, og nogle af dem gav inspiration til nye spørgsmål, hvorved de fik indflydelse på min interviewguide til de semistrukturerede interviews, som jeg beskriver senere.

Kvalitative, semistrukturerede interviews anvendte jeg til at skabe viden om mine informanternes "livsverden" (Kvale 1994:129). At stille åbne men dog tematisk fokuserede spørgsmål gav mig mulighed for at opnå nogle righoldige svar, fordi informanten selv kunne fortælle og fremhæve, hvad hun syntes var mest betydningsfuldt i forhold til det emne eller de forhold, jeg spurgte til (1994:136-137). Sammenholdt med observationer af informanternes handlinger var kvalitative interviews også med til at nuancere forholdet mellem normer og handlinger – mellem hvad informanterne *sagde*, og hvad de *gjorde*, hvilket ikke altid stemte overens (Holy og Stutlich 1983).

Jeg havde inden afrejse planlagt at gennemføre 12 semistrukturerede, kvalitative interviews, mens tolkene var til stede i felten. Heraf skulle cirka halvdelen være opfølgende og uddybende interviews. Opfølgende interviews gav mig mulighed for at forfølge interessante emner og udsagn fra det forrige interview, og samtidig skabte de en vis fortrolighed med informanterne, der venligt tog imod mig, da jeg atter opsøgte dem, mens jeg var alene i felten.

Jeg foretog 9 interviews, mens tolkene var tilstede, hvoraf 2 var opfølgende, og yderligere 2 interviews med Ija som lokal tolk. Fire planlagte interviews gik i vasken, fordi informanterne ikke mødte op, hvilket blandt andet skyldtes, at de var berusede. Alkohol var dermed en medvirkende årsag til, at interviews røg i vasken.

- Sampling

Kriterierne for udvælgelse af informanter hang sammen med min definition af "stærke kvinder" som kvinder, der var socialt engagerede og udviste socialt overskud, og mine antagelser om, at netværk og traditionelle færdigheder er nogle af de centrale ressourcer, stærke kvinder kan trække på. Jeg var derfor først og fremmest interesseret i at tale med kvinder, der opfyldte disse kriterier.

Jeg interviewede hovedsageligt kvinder i alderen 40-50 år. De var børn i 1960'erne, hvor udviklingen i området for alvor tog fart, og de havde været i den arbejdsdygtige alder i det sidste årti inden Sovjetunionens sammenbrud og havde været mødre og hustruer i de hårde år i 1990'erne, hvor den sociale og økonomiske krise var dybest. Det var af betydning for mig, fordi jeg var interesseret i kvindernes tilknytning til arbejdsmarkedet og position i familien under sovjetstyret, og om disse blev påvirket af sammenbruddet og i givet fald hvordan. Samtidig var jeg interesseret i, hvordan de havde klaret sig igennem de hårde år, hvordan de fik husholdningen til at hænge sammen, hvem der hjalp hinanden og hvordan. Efter en uge i felten vidste jeg, at jeg skulle bo hos Ljuba på 24 år, og at Ija på 27 år ville hjælpe mig, når tolkene tog hjem, og at jeg derfor var sikret kontakt med yngre informanter. Derfor foretog jeg kun interview med to yngre kvinder. De gav mig viden om, hvordan de udnyttede de muligheder, de havde som unge kvinder i dag, hvordan deres position i familien var, og hvordan de brugte deres netværk, og hvem det bestod af.

Jeg ønskede også at tale med de kvinder, der ikke opfyldte mine kriterier for stærke kvinder, fordi "styrke" kunne antage andre former, end den jeg forventede, og fordi der kunne vise sig ressourcer, jeg ikke kendte til. Mens det var nemt at skaffe aftaler med de "stærke" kvinder, fordi de var meget synlige, og tolken og jeg selv kunne opsøge dem til eksempelvis fællesdans, viste det sig vanskeligt at etablere kontakt til de mere tilbagetrukne kvinder, fordi de ikke engagerede sig så meget i bygdelivet, og dermed var "usynlige" for mig. I Novoe Tjaplino så jeg mig derfor nødsaget til at spørge bygdens socialarbejder Ljudmilla, om hun kendte nogle kvinder, der holdt sig lidt for sig selv, og måske ikke havde arbejde, og hvis sociale netværk ikke var så stort, og som havde lyst til at blive interviewet af mig. Det samme spurgte jeg viceskolelederen i Sireniki om. Begge gav mig nogle navne, men det lykkedes mig kun at gennemføre interviews med én.

Den unge kvinde i Sireniki levede dog ikke op til de informantkriterier, jeg havde ladet tolken skitsere for viceskolelederen. Hun var ung og gravid for første gang. Hun havde en kort uddannelse, men var arbejdsløs, og hendes mand var blevet fyret fra sit tidligere arbejde, fordi han havde drukket for meget. De havde imidlertid begge et godt forhold til deres forældre, som de hjalp både praktisk og økonomisk og modtog praktisk og økonomisk hjælp fra, og hun havde mange veninder, hun brugte meget tid med. Hun

havde således et fintmasket, og ifølge hende selv, velfungerende netværk, og hun var sikker på, hun snart ville få et arbejde igen. Hun var således ikke ”svag” ud fra mine kriterier for sampling, men velfungerende og fortrøstningsfuld omkring sin egen sociale situation.

Jeg foretog også interview med de kvindelige bygdeadministratorer i både Novoe Tjaplino og Sireniki, med kvinderådsformanden i Sireniki og et kvinderådsmedlem i Novoe Tjaplino. Jeg indhentede faktuelle og statistiske oplysninger om bygdernes demografi, om lønforhold og offentlige ydelser og servicer samt om strategier for bekæmpelse af arbejdsløshed⁴. Jeg fulgte op på observationerne fra administrationskontoret, hvor et slående flertal af kvinder tog kontakt til administratoren, og undersøgte om der var forskel på de spørgsmål og problemer kvinder og mænd henvendte sig med. Kvinderådets arbejde var også interessant for min undersøgelse. Jeg fandt, at der var stor lighed mellem de strukturelle forhold i begge bygder, og på de problemer og spørgsmål kvinder og mænd henvendte sig med. Ligeledes varetog begge kvinderåd de samme opgaver og havde de samme ansvarsområder, der hovedsageligt gjaldt hjælp til problemfamilier med fokus på omsorgssvigtede børn.

- Interviewguides

Jeg udviklede en tematisk interviewguide, fordi min undersøgelse var baseret på nogle centrale temaer, jeg ønskede at få belyst blandt andet via mine interviews. I tre tilfælde vidste jeg på forhånd en del om informanterne, fordi de var blevet interviewet under de tidligere ekspeditioner, og i andre tilfælde havde jeg udført deltagerobservation blandt dem, hvorfor jeg havde konkrete spørgsmål til handlinger, de havde foretaget. Derfor tilpassede jeg interviewguiden til den enkelte informant, så jeg undgik at bruge tid på at stille spørgsmål, de tidligere havde svaret på, og så jeg kunne tage udgangspunkt i handlinger, der havde vakt min interesse.

Temaerne i interviewguiden fokuserede på informanternes ”netværk”, for at få indblik i hvem det blev udgjort af, og hvordan informanten brugte det. Netværk lappede i mange tilfælde over temaet ”uformal økonomi”, som drejede sig om, hvem informanten ydede

---

⁴ I Providenija og Anadyr indhentede Bent desuden statistisk materiale om demografi og arbejdsløshed i Providenija *Rajons* (kommune) 5 bygder, deriblandt Sireniki og Novoe Tjaplino

praktisk og økonomisk hjælp, og hvem hun modtog det fra, samt om hendes eventuelle strategier for at skabe ekstraintægter. Jeg var interesseret i ”arbejds- og ansvarsfordeling i hjemmet” for at få viden om kvindernes rolle i familien. ”Tilknytning til arbejdsmarkedet” var et andet tema, hvor jeg ville se på sammenhængen mellem uddannelse og arbejde. Der er for få arbejdspladser i byggerne og derfor høj arbejdsløshed.

De unge kan teoretisk set få en hvilken som helst uddannelse, hvis de er villige til at studere langt væk hjemmefra, men i praksis er beskæftigelsesmulighederne i byggerne så begrænsede, at der ikke er stillinger til folk med akademisk uddannelse.

Jeg var interesseret i at høre, hvordan de unge taklede dette problem. ”Tilknytning til byggerne” spurgte jeg til, fordi jeg fandt ud af, at der ikke var nogen til- eller fraflytning til byggerne, hvilket undrede mig, fordi råderummet i byggerne er meget begrænset, og jeg forventede derfor, at overvejelser om emigration var en mulig strategi. ”Engagement i byggerlivet” var et tema, jeg forfulgte for at få indblik i bevæggrunde for deltagelse eller det modsatte, samt for at få viden om, hvilke potentielle aktiviteter, der foregik i byggerne på andre årstider. ”Hverdagen under og efter sovjetstyret” var interessant, fordi det for mig kunne sige noget om forandringer i kvindernes ansvars- og arbejdsområder både privat og offentligt, og om forandringer i de muligheder, de oplevede, de havde før og nu.

- Interview gennem tolk

Alle interviews foregik via tolk, hvilket var en uvurderlig hjælp for mig. At gennemføre interviews med tolk er krævende for alle parter i interviewsituationen – særligt for tolken – fordi der, som Galal og Galal (1999) pointerer, ikke er nogen ”automatik i at formidle budskaber” (1999:23). Når budskaber skal vurderes, afkodes og formidles, kræver det, at tolken har en god fornemmelse af den konkrete situation, og af hvilken kontekst budskabet skal forstås inden for (Ibid.:22). Det var derfor ikke tilstrækkeligt, at tolkene blot oversatte, hvad den interviewede eller jeg ordret sagde. De måtte fortolke *meningen* med det, informanten og jeg sagde. Derfor havde jeg på forberedelsesmøderne inden afrejse brugt tid på at sætte tolkene ind i min undersøgelses problemfelt, så de vidste, hvilken kontekst jeg stillede spørgsmål inden for. Derudover gennemgik vi inden hvert interview, den interviewguide jeg havde udarbejdet til interviewet. Derved var det muligt for tolken at få

klarhed over, hvad jeg mente med bestemte ord eller vendinger, og hvilke ord eller formuleringer, der var vanskelige at oversætte meningsfyldt til russisk.

Jeg oplevede, at interviewguiden ikke burde være for lang, når jeg interviewede via tolk. Alle spørgsmål og svar skal oversættes, og det tager tid, og er krævende for tolken, der nemt bliver udmattet og ukoncentreret. Det oplevede jeg under et interview, hvor jeg blev revet med af informantens interessante svar og derfor stillede flere spørgsmål, end interviewguiden oprindeligt indeholdt. Det medførte, at tolken i flere tilfælde måtte have gentaget enten spørgsmål eller svar, hvilket brød rytmen i interviewet, og hvilket for interviewpersonen kunne virke som manglende interesse fra tolkens side, skønt det ikke var tilfældet.

Steinar Kvale (1994) pointerer, at et kvalitativt interview indeholder et tematisk og et dynamisk aspekt (1994:40-46 og 92-96). Det tematiske aspekt er interviewguidens opbygning, det vil sige udarbejdningen af de spørgsmål, der er relevante at få besvaret, for få belyst det emne, fænomen, eller de forhold man undersøger (ibid.). Det dynamiske aspekt er de teknikker, man anvender under interviewet, for at få spørgsmålene besvaret. Det er eksempelvis probing, mimik, retoriske spørgsmål og evnen til at holde den interviewede fast på emnet (ibid.), og det er via dette aspekt, man skaber stemningen under interviewet. I en normal interviewsituation er interviewerens selv ansvarlig for begge aspekter ved interviewet, men under interview med tolk, afgiver man automatisk næsten al kontrol med det dynamiske aspekt til tolken.

Det var ikke altid tolken opfattede interviewsituationen på samme måde som jeg, og det var i nogle tilfælde et problem for samarbejdet. Særligt den ene tolk var meget bekymret for, at han eller jeg og de andre ekspeditionsdeltagere skulle støde informanterne såvel under interviews som i vores daglige omgang med informanterne. Det var flere gange årsag til gensidig irritation, fordi jeg mente, han var nærtagende på informanternes vegne, og derfor nogle gange nægtede at oversætte mine spørgsmål og kommentarer, og fordi han syntes, at mine spørgsmål og kommentarer ville sætte både han og jeg i en pinlig situation. Tolkene er jo ikke blot redskaber, men sætter deres roller overfor

interviewpersonen og jeg på spil i interviewsituationen, og i den forbindelse spillede den interne kemi mellem tolkene og mig ind på de data, jeg kunne få.

Som tidligere nævnt indtog min verbale nøgleinformant Ija sig i en assistentrolle og arrangerede på eget initiativ en interviewkontakt og skabte muligheder for uformelle interviews med personer, hun kendte. Under det formelle og de uformelle interviews oplevede jeg, hvordan Ijas forskellige roller som min tolk, assistent, veninde og det at hun samtidig havde en relation til interviewpersonerne, som hun kendte, blev sat i spil.

Under interviewet med en af hendes kollegaer fornemmede jeg for eksempel, at Ija flere gange supplerede kollegaens svar med oplysninger, hun var bekendt med i kraft af deres relation som kollegaer. Via transskriptionen af interviewet, som den ene af tolkene hjalp mig med, da jeg var tilbage i Danmark, blev det tydeligt, at Ija på eget initiativ forsøgte at gøre informantens svar mere fyldestgørende i forhold til de emner, hun i kraft af sin rolle som assistent vidste, jeg var interesseret i.

Alle parter i interviewsituationen har noget på spil, men der var stor forskel på hvad henholdsvis min lokale og de mere trænede tolke havde på spil, hvilket gjorde de to tolkesituationer forskellige. Det er vigtigt at være sig bevidst, fordi det som vist har indflydelse på, hvad der foregår i interviewsituationen, hvad der oversættes, og dermed hvilket udbytte man får af interviewene. Det blev meget tydeligt under interviewtransskriptionen, som vi valgte at prioritere højt under feltarbejdet.

- Transskription

Jeg transskriberede langt de fleste interviews i samarbejde med tolkene i felten. Det var tidskrævende, men gav mulighed for metodiske refleksioner over samarbejdet mellem tolkene og jeg i forhold til interviewets dynamik, og over om interviewguiden fungerede efter hensigten. Det gjorde det også muligt at anvende interviewdata undervejs i feltarbejdet. Vi valgte at transskribere det spørgsmål, tolken stillede interviewpersonen, og det svar interviewpersonen gav. På den måde blev det spørgsmål, interviewpersonen reelt svarede på, tydeligt, ligesom interviewpersonens reelle svar blev noteret ned. Det er stadig tolkens oversættelse af informantens svar, der er tilgængelig for mig, men under

transskriptionen har tolken tid til at overveje oversættelsen og kan diskutere den med mig, hvorved en mere præcis oversættelse af informantens svar opnås og kan gøres til genstand for analysen.

- Struktureret interview

Jeg benyttede mig også af, hvad Russel kalder struktureret interview (1994:210), nemlig en spørgeskemaundersøgelse. Jeg ønskede at få statistisk viden om de enkelte husholds sammensætning og økonomi, samt om den "uformelle" økonomi (eksempelvis ekstraindtægter ved salg af husflid) andel af husholdningens formelle økonomi (løn, børnepenge, pension etc.).

Med hensyn til belysningen af den "uformelle" økonomi er undersøgelsen misvisende i forhold til mine observationer og interviewdata. Det skyldes delvist, at skemaet på dette punkt ikke havde svarmuligheder, der kunne afspejle de faktiske forhold, og at folk ikke ønskede at oplyse om ulovligt, privat salg af spiritus uden om butikken. Samtidig havde jeg ikke inkluderet spørgsmål om slægtens og netværks betydning for husholdningen, hvilket viste sig at have stor økonomisk og praktisk betydning for husholdene, og det er desuden en faktor, der er svær at "omregne" til kroner og ører, som undersøgelsen lagde op til.

Som statistisk grundlag for præcise beregninger af husholdenes økonomi er der dog for stor usikkerhed om oplysningerne i besvarelserne af spørgeskemaerne. Undersøgelsen giver dog et klart billede af, hvordan de strukturelle problemer i bygderne med høj arbejdsløshed og manglende produktion skaber trange økonomiske kår for de enkelte familier og individer. Sammenholdt med priserne i bygdernes butik bliver det også tydeligt, hvor svært det er at få økonomien til at hænge sammen.

Jeg fik således ikke udarbejdet et spørgeskema, der kunne give alle de oplysninger, jeg havde forventet, men fik under uddelingen af spørgeskemaerne i Novoe Tjaplino et direkte indblik i omfanget af det store alkoholforbrug i bygden, og dermed andre informationer end ventet. Da mange indbyggere drikker tæt i weekenden, havde jeg bevidst delt skemaerne ud først på ugen, så jeg kunne nå at samle dem ind inden weekenden, men jeg havde ikke kalkuleret med, at festlighederne i anledning af fredag den 9.maj begyndte om torsdagen. Jeg valgte at indstille indsamlingen og færdiggøre den om mandagen, da jeg flere steder

på ruten blev mødt af ekstremt berusede mænd, der i deres bestræbelser på at skabe kontakt til mig blev pågående og truende. Inden jeg indstillede indsamlingen havde jeg nået at få et kig ind i hjemmene hos både enlige mødre, ældre ægtepar og kernefamilier, hvor alkoholen flød i uhyggelige mængder, og skemaet gav derved indblik i nogle andre forhold end ventet.

Jeg har i dette kapitel behandlet de metoder jeg har anvendt, de roller jeg har indtaget og blev givet, de informanter jeg kom i kontakt med samt de forskellige data, som metoderne og informanterne gav mig. Jeg har også redegjort for præmisserne ved at udføre feltarbejde som del af en ekspedition, og for den udfordring den sproglige barriere udgjorde. I arbejdet med analysen af mine data er det blevet tydeligt for mig, at den høje grad af deltagerobservation og "ren" observation, som sprogbarrieren var medvirkende til at øge, fordi jeg kun i begrænset omfang kunne tale med befolkningen uden tolkene (danske og lokal), har givet mig mange informationer om de "stærke kvinders" praksisformer. De "svage kvinder" var ikke så tilgængelige for mig, fordi de ikke deltog særlig aktivt i bygdelivet. Eksempler på praksisformer vil jeg bruge mange af i analysen, og de supplerer mit interviewmateriale godt, hvis relativt begrænsede omfang skyldes, at jeg kun havde tolkene til rådighed meget kort tid.

Kapitel 2

Kendetegn ved eskimoernes præ-sovjetiske livsform⁵

"I forbindelse med den forværrede sociale situation, lever folket takket være de traditionelle erhverv: havdyrfangst, fiskeri og indsamling af planter og urter. Alt dette hjælper paradoksalt nok til genoprettelse af kulturen" (Ainana I: Nielsen 2000:65).

Som ovenstående citat og flere undersøgelser (Pika 1996, Murashko 1996) viser, var elementer og færdigheder fra den traditionelle præ-sovjetiske livsform en praktisk og økonomisk ressource som befolkningen trak på i bestræbelserne på at få økonomien og hverdagen til at fungere i post-sovjettiden. De sociale forhold var blevet markant bedre i

---

⁵ Jeg har suppleret litteratur om de sibiriske eskimoers præ-sovjetiske livsform med litteratur fra andre regioner, da jeg mener sammenligneligheden er tilstrækkelig til, at de kan udsige noget om generelle kendetegn ved fangersamfund.

2003, hvor jeg var på Tjukotka, men ofte er den formelle økonomi, som jeg definerer som lønningerne og de statslige ydelser som pension, børnepenge og arbejdsløshedsunderstøttelse etc., stadig ikke tilstrækkelig til at dække de enkelte familiers basale forbrug. Der eksisterer imidlertid en uformel økonomi i bygderne, som jeg definerer som folks strategier for at supplere den formelle økonomi. Den uformelle økonomi tager form af udveksling af mad og andre forbrugsvarer og tjenester samt produktion og salg af eksempelvis hjemmelavede souvenirs og bagværk. Efter kort tid i felten var det tydeligt for mig, at netværk og traditionelle færdigheder fortsat spiller en vigtig rolle i bygderne i 2003. Det var også tydeligt, at mænd og kvinder ikke anvendte de samme traditionelle elementer og færdigheder i deres bestræbelser på at skabe økonomiske muligheder for sig selv og familien. Jeg oplevede talrige eksempler på, hvordan kvinderne – men kun få eksempler på hvordan mændene – kombinerede netværk og færdigheder som håndarbejde og huslige gøremål som bading og rengøring for at skabe muligheder for ekstrajob for sig selv og deres familie. Kvinderne trak øjensynligt på mere anvendelige ressourcer end mændene. Jeg vil derfor se på kønnenes rolle i den præ-sovjetiske fangertilværelse for at tydeliggøre hvilke færdigheder, der var knyttet til disse roller. Jeg ønsker med kapitlet også at vise nogle af de kendetegn ved den præ-sovjetiske livsform, som sovjetstyret senere ønskede at forandre. Dette behandler jeg i kapitel tre.

- Bopladsernes beliggenhed og arbejdsdeling i præ-sovjet

På Tjukotka levede den eskimoiske befolkning spredt langs kysten på små bopladser (Bilag 9). Fangst på havpattedyr – hval, sæl og hvalros – udgjorde det økonomiske, sociale og kulturelle omdrejningspunkt i deres tilværelse (Krupnik 1993:28-31, Report 1999:1-4, Hughes 1984:247-248). Sireniki og Tjaplino⁶ lå direkte ud til kysten, og i disse bygder var fangsten centreret om hvaler og hvalros, fordi disse dyr havde deres migrationsruter langs kysten (Krupnik 1993:36). Ligeledes var fiskeri, jagt på fugle og pelsdyr, indsamling af fugleæg, og indsamling af bær, svampe og urter på tundraen og af tang på kysten en vigtig del af husholdenes økonomi, og bopladserne var stort set selvforsynende (Krupnik 1993:37, Menovshchikov 1964:839-840, Hughes 1984:249-251).

---

⁶ Der er ikke tale om Novoe Tjaplino men Staroe Tjaplino (gamle Tjaplino) eller Ungaziq som den kaldes på Yup'ik. Staroe Tjaplino blev i årene op til 1958 erklæret for uproduktiv af det sovjetiske styre og blev nedlagt, hvorefter befolkningen blev tvangsflyttet til Novoe Tjaplino (nye Tjaplino) i 1958.

Arbejdsdelingen var ligesom i andre jæger-samlersamfund komplementær og bestemt af alder og køn (Krupnik 1993, Menovshchikov 1964, Hughes 1984, Service 1979). I grove træk var mændene engageret i fangsten, mens kvinderne varetog forarbejdningen af fangstprodukterne til både mad, beklædning og andet fangstudstyr, indsamlingen af bær, svampe, urter og lignende samt omsorgen for de små børn (Hughes 1984). Ifølge Elman Service har en sådan arbejdsdeling betydning for kønnenes netværk og tilknytning til det sociale rum uden for familien (1979:7-10). Han pointerer, at kvinderne i højere grad end mændene er knyttet til hjemmet i kraft af deres arbejdsopgaver i husholdningen som samlere og forarbejdere og deres rolle som mødre (ibid.). Samtidig påpeger han, at deres arbejdsopgaver i hjemmet og med indsamling kan løses individuelt, mens jagten på større dyr og visse typer af fiskeri, som er mændenes ansvarsområde, kræver samarbejde mellem flere mænd og ofte foregår langt væk fra landsbyen, hvilket placerer mændene mere synligt og centralt end kvinderne i sociale og økonomiske netværk (ibid.).

Det var også tilfældet i eskimoernes præ-sovjetiske livsform. Mændene i den arbejdsdygtige alder var organiseret i "boat crews" (herefter bådlaug) (Krupnik 1993:45). Bådlaug var de grupper af mænd, der fangede i fællesskab, og udgjorde "the basic work unit" (Krupnik 1993:45) i de eskimoiske samfund. Et organiserende princip for disse bådlaug og fangst i det hele taget var slægtskab (Hughes 1984:255, Krupnik 1993:45, Menovshchikov 1964:843). Et bådlaug bestod af 4-6 mænd og et par teenagere (Krupnik 1993:45), og medlemmerne af bådlaugene var alle i slægt med kaptajnen i båden. Bådskaptajnen var den fanger, der havde bygget båden med hjælp fra sin familie, eller som havde arvet den (Menovshchikov 1964:843, Hughes 1984:255). Hver person i bådlaugene havde en tildelt rolle og status i jagten, nedlæggelsen og delingen af kødet (Krupnik 1993:45). Der skulle mindst 3-4 bådlaug til at sikre fangsten, transporten og parteringen af en hval eller til en produktiv hvalros fangst (Krupnik 1993:45), og mændene var derved direkte del af et stort socialt og økonomisk netværk (Hughes 1984:250).

Kvinderne havde også en vigtig rolle i fangsten. Det enkelte hushold og dermed kvinder og børn var også afhængig af bådlaugene, og Barbara Bodenhorn (1990) påpeger i en artikel om Alaskas Inuit, at kvindernes rolle i fangsten var lige så vigtig som mændenes. Den var blot mindre synlig, fordi den tog form af restriktioner for kvindernes adfærd, som de skulle

overholde for at være med til at sikre mændenes fangstlykke, mens mændene var på fangst (1990:55).

Fangst var således en fælles aktivitet, som alle på bopladsen havde en veldefineret social rolle i, og slægtskab fungerede sammen med alder og køn som et organiserende princip for de forskellige aktiviteter, der var knyttet til fangsten, og som udgjorde tilværelsen for disse mennesker. Særlig fangsten af grønlandshvalen udgjorde ifølge Kerttula omdrejningspunktet i eskimoernes rituelle verden (Kerttula 2000:137).

Et kendetegn ved jæger-samlersamfund er ifølge Service, at overlevering af viden, færdigheder og fælles, sociale normer og værdier mellem generationerne sker ved at børnene inddrages aktivt i de daglige gøremål (1979:46-56). Nedenstående udtalelse fra en ældre kvinde fra Novoe Tjaplino viser, hvordan hun deltog i delingen af fangstbyttet sammen med sin mor, hvorved en vigtig værdi om solidaritet og lighed blev givet videre via praksis:

"Det var sådan fra tidernes morgen. Jeg kan huske, fra da jeg var en lille pige. [...] Min far var en meget dygtig og heldig fanger. Vi vidste, hvem der manglede hvad, og hvem der led nød. Og det var en fornøjelse for mig at tage sådan en skål og gå rundt og hjælpe mor med at uddele sådan nogle stykker kød"
(Aleksandra, NT, 2003).

Geroge Wenzel (1986) påpeger med et eksempel fra canadiske Inuit, at, det han kalder, fangstregimet havde en opdragende funktion, hvor de miljømæssige livsbetingelser ikke bare dannede baggrund for overlevering af fangstfærdigheder, men også af en bred vifte af sociale værdier. I dette tankesæt inkluderede Inuit vigtigheden af deling, samarbejde og tålmodighed, og ifølge Inuit kan betydningen af disse værdier kun udvikles gennem erfaringer med det omgivende miljø (1986:77).

Deling af fangsten var en central værdi for det sociale fællesskab i de traditionelle fangersamfund. Traditionelle fangersamfund regnes ligesom andre jæger-samlersamfund for økonomisk og politisk egalitære samfund (Service 1979, Høiris 1976:249-258). Krupnik påpeger, at der naturligvis eksisterede en vis økonomisk ulighed mellem familierne, som hovedsagelig kom til udtryk i familiernes mulighed for at anvende importeret mad via

handel med amerikanske og russiske købmænd og for at handle med de tjuktiske rensdyrhyrder. Ulighederne blev i vid udstrækning imødegået af en udbredt norm om gensidig støtte og deling af mad med slægtninge og naboer (1993:53-54).

Blandt de sibiriske eskimoer var der til ejeren af båden, der havde titel af bådkaptajn, knyttet særlige privilegier i forbindelse med fangstdelingen. Ejeren havde enten selv bygget båden eller havde arvet den. Menovshchikov beskriver, hvordan delingen af fangsten foregik:

"The catch was divided as follows: the meat of the walrus was divided equally among all the members of the party [bådlaug] and all present at the division. Skins were received in turn by all the hunters, beginning with the owner of the baydar [båd]. In addition, he received the heads with the tusks. Bearded seals were divided in the same manner. A whale was divided not only among all the residents of the village, but among all present. The owner of the baydar enjoyed certain privileges: he received the best layers of whale-barb. A common seal belonged to the hunters who killed it" (Menovshchikov 1964:843).

Politik i jæger-samlersamfund drejer sig, ifølge Sevice, om opretholdelsen af den sociale orden via udøvelse af autoritet (1979:46). Autoritet eller uformelt lederskab, som Jens Dahl (1990) også kalder det, er ikke baseret på fysisk magtudøvelse. En persons autoritet aflæses i andres anerkendelse og accept af denne persons forståelse af en situation eller forhold (1990:169). Dahl fremhæver et væsentligt karakteristika ved denne form for autoritet:

"Thus, to have authority [...] is a combination of personal qualities like generosity, personal integrity and hunting skills accumulated over the years, and generated and reproduced in practice. [...] To be a hunting leader means to be an acting hunting leader. There is no institutionalisation of authority" (Dahl 1990:169).

Som tidligere nævnt betragtes jæger-samlersamfund generelt som socialt egalitære samfund (Service 1979, Høiris 1976:249-258). Der er imidlertid bred enighed om, at et særligt kendetegn ved de sibiriske eskimoers præ-sovjetiske sociale organisering var et patrilineært klansystem⁷, hvor slægtskab og klientilhørsforhold nedarvedes gennem faderen (Hughes 1965 og 1984, Menovshchikov 1964, Vasil'ev 1994, Kerttula 2000).

---

⁷ Det patrilineære klansystem adskiller de sibiriske eskimoer fra den resterende eskimoiske befolkning, med undtagelse af Yuit eskimoerne på Saint Lawrence Island, Alaska (Jolles 1997, Langdon 1993, Hughes 1984).

Klanorganisering vidner om et vist hierarki, og det var også tilfældet blandt de sibiriske eskimoer. De førnævnte arveregler for både spillede ind på de enkelte fangeres grad af autoritet og økonomiske muligheder. Alle havde således ikke de samme forudsætninger for at klare sig.

Det blev tydeligt, da fangstprodukterne omkring 1850 fik en handelsværdi (Vasil'ev 1994:271). I den forbindelse blev bådskaptajnen en central social figur, fordi han som nævnt i citatet disponerede over hvalbarder og stødtænder og lignende salgbare produkter. Det gjorde ham i stand til at indgå handelsaftaler med de amerikanske og russiske købmænd. Via disse handelsaftaler erhvervede han sig nyt og bedre fangstudstyr (ibid.). Forøgelsen af bådejerens andel af fangsten medførte ifølge Menovshchikov, at "[t]he rest of the hunters, lacking the means for conducting the hunt, received a negligible share of the salable products and became dependent on the owner of the baydar. Thus, among the Eskimos [...] the remnants of ancient communal relations were a cover for exploitation" (Menovshchikov 1964:843).

Selvom bådskaptajnernes rettigheder til en større del af fangsten medførte en begyndende social ulighed mellem slægtsmedlemmerne, mener Hughes, at grundlaget for medlemskab af bådlaugene forblev tætte slægtskabsbånd, og at fangstdeling mellem klanmedlemmer, om end ikke ligelig fordelt, forblev en livsvigtig praksis og norm (1984:255). Selvom handelsrelationerne gav bådskaptajnerne nye muligheder og skabte strukturelle sociale og økonomiske ændringer, der påvirkede folks råderum, nævner hverken Hughes (1984), Menovshchikov (1964) eller Krupnik (1993), at kønnenes arbejdsopgaver og ansvarsområder ændrede sig.

Jeg har i dette kapitel beskrevet nogle kendetegn ved det præ-sovjetiske samfund. Det har jeg gjort for at kontekstualisere min analyse og give indblik i mit felts historie, samt for at tydeliggøre, hvad jeg mener, når jeg beskriver noget som tradition og som traditionelle færdigheder. Et andet formål har været at vise, at fangst og aktiviteterne knyttet til den udgjorde en social, kulturel og meningsgivende sfære, som alle var aktivt involveret i. Derigennem opnåede de enkelte medlemmer en social rolle, defineret i forhold til færdigheder, evner, alder og køn (Dahl 1990, Wenzel 1986). Færdigheder, normer for

adfærd og sociale værdier blev overleveret fra generation til generation, fordi både unge og gamle deltog aktivt i de daglige gøremål, og den omgivende natur udgjorde en ramme for denne læringsproces (Wenzel 1986:77). Man var afhængig af naturen, og det var derfor nødvendigt at kunne manøvrere i den og aflæse den. Fangst kan derfor ikke reduceres til de aktiviteter og redskaber den udføres med, uden at blive løsrevet fra dens sociale aspekt, som udgør sammenhængskraften i et fangersamfund (Wenzel 1986, Dahl 1990). Dette var imidlertid sovjetstyrets tilgang til en reorganisering af fangsten, der skulle gøre den til en rationel økonomi baseret på socialistiske produktionsprincipper. Jeg vil i næste kapitel vise, hvordan sovjetstyret gik til værks, og hvilke fatale sociale konsekvenser, som de radikale forandringer sovjetstyret iværksatte, havde for den eskimoiske befolkning.

Kapitel 3

Strukturelle forandringer under sovjetstyret

I dette kapitel vil jeg først i grove træk redegøre for opbygningen af den socialistiske erhvervsstruktur med fokus på perioden efter Stalins død i 1953 og op til Sovjetunionens sammenbrud i 1991, samt skitsere den politiske og administrative struktur og eskimoernes placering deri. Derefter vil jeg behandle nogle af de sociale konsekvenser, som de strukturelle forandringer havde for den eskimoiske befolkning. Overordnet blev de strukturelt marginaliseret ved økonomisk, socialt og politisk at blive kørt ud på et sidespor, men de strukturelle forandringer og proletariseringen ramte ikke kønnene ens. Det er vigtigt at vide, fordi de samfundsmæssige forhold, som de eskimoiske mænd og kvinder lever under i dag, er en "arv" fra denne periode, der således stadig påvirker kønnenes råderum.

- Sovjetstyrets udviklingsplaner

Sovjetstyret betragtede eskimoernes livsførelse som kulturelt, økonomisk og politisk tilbagestående (Kuoljok 1985:35, Slezkine 1994:219, Vakhtin 1994:41). Ifølge sovjetstyrets udviklingsteori – den historiske materialisme, der som en del af den marxistisk-leninistiske filosofi lå til grund for styrets virke i det russiske nord, Sibirien og Fjernøsten – hang det

eskimoiske samfunds lave udviklingstrin sammen med den måde, befolkningen socialt og økonomisk havde indrettet deres produktion på (Kuoljok 1985:13-14 og 20-22).

Med udgangspunkt i den evolutionistiske marxistisk-leninistiske filosofi var man fra sovjetstyrets side forvisset om, at man kunne lede den eskimoiske befolkning direkte fra en præ-kapitalistisk samfundsform over i en socialistisk samfundsform (Kuoljok 1985:33), og derved undgå den kapitalistiske form, som sovjetstyrets agenter så begyndende tegn på i det eskimoiske samfund (Kuoljok 1985:106-109, Slezkine 1994:219). Særligt bådskaptajnerne blev betragtet som "an exploiting upper stratum" (Menovshchikov 1964:844), men også praksisformer, hvor klanmedlemmer tog et forældreløst barn til sig eller brødfødte fattige familiemedlemmer, betragtede sovjetstyret som hjælp "concealed under the cloak of the clan institution relationships of dependence and exploitation" (Kuoljok 1985:107). Traditionelle principper for fangstdelingen, hvor også personer, der ikke havde deltaget i fangsten, var berettiget til en vis andel, stred mod de socialistiske arbejdsprincipper, hvor arbejde burde betales for i overensstemmelse med dets værdi og kvalitet (ibid.).

Midlet til et spring fra eskimoernes, i statens øjne, primitive præ-kapitalistiske livsform til en kommunistisk samfundsform var kollektivisering. Eskimoernes traditionelle produktionsmåde skulle omlægges efter socialistiske produktionsprincipper. Det ville i følge teorien automatisk aflede en reorganisering af befolkningens ulige sociale relationer (Kuoljok 1985:13-14, Schindler 1992:57). Sideløbende skulle befolkningen gennemgå en kulturel udvikling, hvilket i praksis betød russificering (Slezkine 1994:226).

Staten forventede ikke, at eskimoerne selv kunne foretage dette spring ind i socialismen og gjorde forsøg på at uddanne lokale eliter, der kunne sprede socialismens ideer til deres egne og gå forrest i opbygningen af et socialistisk samfund (Slezkine 1994:221 og 271, Gray 1998:100-116, Pika 1996:21, Kuoljok 1985:63-65). Det var en langsommelig proces, og staten så sig nødsaget til, at udsende et stort antal russiske politiske og ideologiske "missionærer", der kunne implementere sovjetstyrets ideer i Nord (Slezkine 1994:271). I de udsendtes øjne var snavs, overtro og sære skikke tegn på tilbagestående og blev anset som et vigtigt indsatsområde (Slezkine 1994:226). I den forbindelse kunne

kvindernes centrale rolle i familien udnyttedes, og de udsendte forsøgte at lære kvinderne, hvordan de skulle vaske sig, holde deres telt rent, vaske op, bage brød, eller med andre ord gøre de ting en respektabel russisk hustru og mor gjorde. Konkurrencer om de reneste telte, bedste måltider og reneste børn var ifølge Slezkine effektive redskaber i russificeringen (1994:156 og 231-233).

Opbygningen af et kostskolesystem i løbet af 1930'erne og indførelse af tvungen skolegange var et endnu vigtigere redskab i nedbrydelsen af den præ-sovjetiske livsform, hvilket i statens øjne var lig med kulturel udvikling (Slezkine 1994:236-244, Vakhtin 1994:45 og 60-61). Børnene skulle uddannes og introduceres for de socialistiske ideer for at forstå formålet og nødvendigheden af at ændre det præ-sovjetiske samfund (Slezkine 1994:236-244). Det var en forudsætning for, at de kunne tage aktiv del i udviklingen. En vigtig del af undervisningen gik ud på at lære børnene russiske manerer, som bordskik, at vaske hænder og det at sidde på en stol (ibid.). Børnene opholdt sig således næsten hele året på skolen, væk fra familierne og livet på bopladserne (Vakhtin 1994:45).

Den omfattende moderniseringsproces skulle finansieres via en industriel udnyttelse af Sibirien og Fjernøstens righoldige undergrund (Kuoljok 1985:50-52). Indtil Stalins død i 1953 var industrialiseringen i nord baseret på tvangsarbejde udført af russiske straffefanger (Slezkine 1994:337-338). Der var fra statens side ikke planer om at inddrage den indfødte befolkning i den industrielle udvinding af undergrunden (1994:267). De traditionelle økonomier, som på Tjukotka var havdyrfangst, fiskeri og rensdyrdrift, var i stedet tiltænkt en rolle som støtteøkonomier (Schindler 1992:66, Slezkine 1994:267-275). Særligt rensdyrdriften var af økonomisk interesse for staten. Ved at støtte og effektivisere driften kunne produktionen af rensdyrkød øges. Dermed kunne rensdyrhyrderne forsyne industriarbejderne i fangelejrene med kød (Schindler 1992:66, Kuoljok 1985:52, Slezkine 1994:271). Der var ingen efterspørgsel på havdyrkød blandt russere, så fangsterhvervet skulle i første omgang dække eskimoernes egne behov og forsyne rensdyrhyrderne med hvalrosskind, som hyrderne brugte til deres telte (Report 1998:1-8). De traditionelle økonomier skulle altså inkluderes som støtteøkonomier i den nationale økonomi.

Som nævnt var midlet til moderniseringen kollektivisering. Først af produktionen, fangsten og dernæst af produktionsmidlerne, fangstudstyret (Kuoljok 1985:106ff). I 1920'erne iværksatte de udsendte en kollektivisering af eskimoerne i produktionskooperativer (Schindler 1992:56, Gray 1998:95-96, Slezkine 1994:207, Kerttula 2000:81ff). I løbet af 1930'erne og 1940'erne tog den industrielle udvinding af undergrunden i nord fart, og det var nødvendigt at øge produktiviteten i de traditionelle økonomier for at kunne forsyne det stigende antal industriarbejdere, der blev sendt til området (Slezkine 1994:337-338). Produktionskooperativerne blev omlagt til kollektivbrug kaldet *kolkhoz*. I *kolkhoz'erne* blev produktionsmidlerne kollektiviseret, og der blev udarbejdet produktionsplaner for fangsten og forarbejdningen (Schindler 1992:56-57, Slezkine 1994:207-210, Kerttula 2000:81ff). Omkring 1950 var kollektiviseringen af Tjukotka stort set udført (Gray 1998:96, Kuoljok 1985:109), men trods den statsstyrede omlægning af fangsten havde tilværelsen på dette tidspunkt ifølge Krupnik: "in many ways [...] remained immutable, adjusting its work activities to the traditional rhythms of hunting and distribution of the harvest" (Krupnik 1993:64). Det skulle dog snart ændre sig.

- Opbygning af socialistisk erhvervsstruktur – 1950 til 1991.

I 1953 døde Stalin, og straffelejrsystemet ophørte med at være grundlag for den industrielle vækst, og mangel på arbejdskraft inden for den tunge industri blev et akut problem. De oprindelige folk var for få i antal til at overtage arbejdspladserne, og derfor opfordrede man fra politisk hold unge russere til at drage mod Nord. Staten lokkede med fordelagtige løn- ferie- og pensionsforhold, og det medførte en enorm immigrationsbølge, der ændrede den demografiske sammensætning i området radikalt (Slezkine 1994:337-338, Gray 1998:101ff), hvilket modellen i Bilag 10 viser.

De traditionelle økonomier var ikke længere i stand til at producere et tilstrækkeligt overskud til at forsyne den hastigt voksende gruppe af tilflyttere, og staten måtte i stedet finansiere centrale forsyningskompagniers øgede og ofte bekostelige aktiviteter i området (Slezkine 1994:338). Det betød også, at de indfødte bopladser i statens øjne ikke var økonomisk levedygtige, og de blev dermed anset som ubrugelige (Slezkine 1994:338). Det blev af staten betragtet som en svaghed ved systemet (Schindler 1992:59), og denne svaghed måtte rettes.

Midlerne til at styrke og effektivisere de traditionelle økonomier var en sammenlægning af de økonomisk svage *kolkhoz'er* til større virksomheder med kombineret rensdyrdrift og fangst, nedlæggelse af i statens øjne, urentable bebyggelser og centrering af den spredte befolkning, ændring af ejerskabsforholdene via omlægning af kollektivbrugene til statsejede virksomheder, forbedringer af produktionsapparatet, samt opbygning af pelsdyrfarme og oprettelse af jobs til kvinderne (Report 1999:1, Gray 1998:97, Schindler 1992:59).

I perioden fra 1958 til 1968 blev de 97 små *kolkhoz'er* omlagt til 28 statsejede virksomheder – *sovkhoz'er* (Gray 1998:97-98, Schindler 1992:58-59, Report 1999:3). I *sovkhoz'erne* var ledelsen udpeget og bestod af udefrakommende russere, der ofte ikke havde kendskab til hverken fangst eller rensdyrdrift (Slezkine 1994:212, Report 1999:5, Schindler 1992:60). Staten, der var personificeret i sovkhodzirektøren, overtog fangstudstyret og forarbejdningsredskaber og kontrollerede dermed produktionsapparatet (Kerttula 2000:81ff og 92ff, Nielsen 2001:11-14). *Sovkhoz'en* investerede i bedre våben, ammunition, brændstof og både, som blev stillet til rådighed for fangerne i bestræbelserne på at opfylde virksomhedens produktionsplaner (Nielsen 2001:10-13, Report 1999:5-8). Det var sovkhodzirektøren, der udarbejdede produktionsplanerne for virksomheden, og fordelte de internationalt bestemte kvoter på havdyr mellem bygderne, og dermed afgjorde, hvor mange dyr fangstbrigaderne skulle fange (Report 1999:5-12). Alle fangstprodukter tilfaldt virksomheden og ikke de enkelte familier, hvis mænd havde deltaget i fangsten. Havdyrkød skulle fra nu af købes af virksomheden, og i nogle tilfælde indgik den som en del af lønudbetalingen (Report 1999:7, Nielsen 2001:11-14, Kerttula 2000:92ff).

Novoe Tjaplino blev opbygget i 1957-59. Formålet var at samle befolkningen fra spredte bopladser i større, mere centrale og etnisk blandede bygder (Report 1999:3, Vakhtin 1994:58, Schindler 1992:59). Påvirkning fra de russiske og slaviske tilflyttere blev af staten anset som et vigtigt led i udviklingen af den oprindelige befolkning (henv. Slezkine). I den forbindelse gjorde centreringen det også muligt at bygge rigtige boliger, sundhedsklinikker, skoler og børnehaver, posthuse og butikker og forsyne bygderne med elektricitet og

centralvarme. Dermed blev der skabt fysiske rammer, der skulle anspore befolkningen til en mere moderne livsførelse (Kerttula 2000:10ff).

Sovkhoz'erne specialiserede sig i rensdyrdrift, men bevarede havdyrfangsten som en støtteaktivitet (Report 1999:1). Det viste sig meget svært at gøre havdyrfangst rentabel, og da de fleste statsfarme havde underskud, måtte regeringen sørge for konstant tilførsel af statsstøtte til dem (Report 1999:5). Det skyldtes hovedsageligt, at statsfarmene fokuserede på rensdyravl, og derfor blev udstyr og forsyninger til fangsterhvervet prioriteret lavt. Centreringen af såvel produktion som befolkningen i store bygder reducerede antallet af tilgængelige fangstområder og forlængede afstanden og dermed transporttiden til disse. Derudover var der problemer med produktionen og afsætningen af spæk og fedtstof til industriel brug (ibid.).

I løbet af 1960'erne blev der gjort nye forsøg på at modernisere fangsterhvervet både økonomisk og teknologisk, samt at skabe arbejdspladser til især kvinderne (Report 1999:5). I 1969 indsatte sovjetstyret et hvalfangerskib med hovedsageligt russisk besætning til at forsyne Tjukotkas bygder og pelsdyrfarme med kød fra gråhvaler i modsætning til grønlandshvalen, som var eskimoernes foretrukne spise. Hvalfangerskibet fortsatte sit virke indtil 1992 (Report 1999:5-7). Produktiviteten blev øget radikalt, og det blev besluttet, at de lokale brigader udelukkende skulle koncentrere sig om hvalrosfangst (Kerttula 2000:137). Dermed blev endnu flere fangere arbejdsløse, og der blev frigivet mandlig arbejdskraft til de forefaldende opgaver, der opstod i takt med opbygningen af de større centrale bygder (Nielsen 2001:12).

Pelsdyrfarme var et stortilet projekt, der havde til formål at konvertere overskydende og usælgelige fangstprodukter til salgbare pelse. Det skulle ske ved at fodre polarræve med overskydende fangstprodukter, hvorefter rævene skulle pelses, og pelsene eksporteres til det centrale Rusland (Report 1999:5-6, Kerttula 2000:102ff). Samtidig anvendte farmene en stor del af de arbejdsløse indfødte kvinder som arbejdskraft. Heller ikke denne produktionsform var rentabel. Omkostninger til anskaffelse af udstyr og opvarmning om vinteren var skyhøje, men pelsfarmene udgjorde omkring 10-15% af alle disponible jobs i bygderne. Derfor anså staten det som nødvendigt at fortsætte subsidieringen af farmene (Report 1999:5-6, Kerttula 2000:102ff).

Sovjetstyret fandt få elementer ved eskimoernes præ-sovjetisk kultur værd at bevare. Det drejede sig om mændenes færdigheder med udskæring i stødtand og ben, og kvindernes evner for skindsyning og perlebroderi (Mitlyanskaya 1996:69ff, Nielsen 2000: 39). Disse kunsthåndværk kunne kommercialisere, hvis de blev industrialiseret, og der blev oprettet værksteder for udskæring (Mitlyanskaya 1996) og systuer til skindforarbejdning, samt produktion af beklædning af fangerne og overtræk til bådene (Kerttula 2000:95).

Bestræbelserne på at kommercialisere og effektivisere de traditionelle økonomier blev aldrig nogen succes. De kom aldrig til at udgøre et økonomisk grundlag for driften af den offentlige sektor, der var blevet opbygget. Helt frem til Sovjetunionens sammenbrud i 1991 var hovedparten af statsfarmene på Tjukotka rene underskudsforretninger holdt i live via statslige subsidier såsom lønninger, driftsomkostninger, forsyninger af fødevarer og materiel samt via socialt sikkerhedsnet i form af pension, børnepenge og lignende. Den indfødte befolkning var blevet økonomisk afhængig af staten (Report 1999:6-12, Schindler 1992, Nielsen 2001:11-15). Ljudmilla husker tilbage:

"Alle sovkhos-virksomheder fik dotatsii [penge fra staten]. Og selvom mange virksomheder var i virkelig dårlig stand, så kunne de løbe rundt og udbetale løn, fordi de modtog dotatsii. [...] Man kan sige, at vi levede af statens penge" (Ljudmilla, NT, 2003).

Udover en økonomisk marginalisering, medførte moderniseringsprocessen også en social marginalisering, som jeg følgende vil vise.

- Lønarbejde og proletarisering

Som nævnt tidligere var det nødvendigt at importere kvalificeret arbejdskraft til de nye stillinger, der opstod i takt med industrialiseringen og opbygningen og administreringen af de centrale bebyggelser (Gray 1998:99, Kerttula 2000:28-30). De russiske og slaviske tilflyttere besad i kraft af deres uddannelse disse kompetencer og indtog derfor de ledende stillinger (Gray 1998:99) og udfyldte poster på skoler, børnehaver, klinikkerne, ved pakhuse, inden for transport og administration, så kun få af disse økonomisk og socialt fordelagtige stillinger var tilgængelige for den indfødte befolkning (Kerttula 2000:28).

Reorganiseringen af fangsten gjorde det muligt at øge fangstudbyttet og samtidig skære arbejdsstyrken ned. Det frigav mandlig arbejdskraft, og eftersom fangsten ikke længere tilfaldt de enkelte familier, blev der samtidig frigivet kvindelig arbejdskraft fra hjemmet, hvor kvinderne tidligere forarbejdede fangsten (Nielsen 2001:11-16). De arbejdsløse fangere var overladt til ufaglærte arbejdsopgaver, der blev tilgængelige i takt med opbygningen og vedligeholdelsen af bygdernes infrastruktur og institutioner, hvilket hovedsageligt var opgaver på varmeværk, elværk, i garageanlæg og ved vandvognen (Kerttula 2000:28, 82ff, 92ff, Pika 1996:17). Enkelte blev ansat på værkstederne for produktion af kunsthåndværk (Kerttula 2000:51 og 95).

De arbejdsløse fangerkoner fik hovedsagelig mulighed for at påtage sig omsorgsopgaver i børnehaverne, men der var også efterspørgsel på udførelse af huslige opgaver som rengøring, madlavning og tøjvask på især kostskolerne. På systuen var der efterspørgsel på de traditionelle færdigheder med forarbejdning af skind (Kerttula 2000:51, 84 og 95), mens opgaverne på pelsfarmen var nye. Kvinderne havde stadig en central rolle i familien som mor og den, der stod for husholdningen (Kerttula 2000:52), men hun var samtidig blevet en synlig og udearbejdende bidragsyder til familiens økonomi (Nielsen 2000:73). I hjemmene opstod der en kønnet arbejdsdeling, der var identisk med arbejdsdelingen hos de tilflyttende, russiske familier (Kerttula 2000:51-52). Madlavning, tøjvask, rengøring og børnepasning blev betragtet som kvindernes opgaver, mens håndværksmæssige opgaver og tungt fysisk arbejde, som for eksempel at skifte de store tønder til drikkevand ud, hørte under mændenes arbejdsopgaver (ibid.).

Resultatet var, at den indfødte befolkning kom til at udgøre arbejderklassen (Gray 1998:99, Pika 1994:17, Kerttula 2000:84-85), der ifølge Kerttula var tilskrevet meget lav status af den tilflyttede befolkning (2000:84 og 94).

- Politisk og administrativ struktur

I løbet af sovjetperioden blev der opbygget et hierarkisk system af administrative enheder, kaldet *sovjetter*, med forskellige beføjelser og grader af selvstyre i forhold til den Øverste Sovjet i Moskva (Gray 1998:88). I Nord blev landområderne inddelt i regioner (*oblast*), der igen blev inddelt i områder (*okrug*), som igen blev inddelt i distrikter (*rajon*). På hvert af

disse niveauer blev der oprettet sovjetter, der skulle afholde kongresser og nedsætte udvalg til udførelse af trufne beslutninger (Kuoljok 1985:70-85). Distrikterne svarer til kommuner, og indenfor kommunerne blev der oprettet landsbysovjetter (ibid.). Eksempelvis udgjorde Tjukotka et område (okrug) i regionen Magadan (oblast). Providenija var et af Tjukotkaområdets otte distrikter, og i både Novoe Tjaplino og Sireniki var der nedsat en landsbysovjet. Denne struktur skulle ideelt set sikre befolkningen indflydelse på alle niveauer og samtidig lette administrationen nationalt, men sideløbende fik Kommunistpartiet bemyndigelse til at organisere sig inden for *okrug'erne* (Gray 1998:87-88). Det betød, at selvom der var valg til alle poster i såvel Partiet som i sovjetterne, så blev kandidaterne reelt håndplukket af Partiet, så styret sikrede sig loyale embedsmænd (ibid.:89-90). Samtidig udgjorde den indfødte befolkning i 1954 kun 32% ud af de 53 folkevalgte til Tjukotkas *okrug*-sovjet (Gray 1998:89), hvis ansvarsområde i samarbejde med kongressen og de udøvende udvalg var industrialisering, kollektivisering og implementering af de politiske visioner i praksis (Kuoljok 1985:83). Formændene for de udøvende udvalg var indfødte, men direktiverne, de skulle udføre, var besluttet i *okrug*-sovjetten, hvor majoriteten var tilflyttere (Gray 1998:88-90). Også bygdesovjetterne havde indfødte formænd, de såkaldte bygdeadministratorer, men i praksis fungerede bygdesovjetterne, ifølge Gray, som serviceorganisationer, der udførte Partiets politikker (ibid.).

På den måde fik sovjetstyret opbygget en effektiv struktur, der gjorde det muligt for Kommunistpartiet at bevare den endelige kontrol med udviklingen og fratage befolkningen reel indflydelse på egen tilværelse (Gray 1998:88-90).

- Opsummering

Som beskrevet oven for blev eskimoerne økonomisk marginaliseret ved den urentable omlægning af fangsten, der nedbrød deres præ-sovjetiske livsform, hvor de enkelte fangersamfund stort set var selvforsynende, og dette gjorde dem afhængige af statslige subsidier. Politisk var de i realiteten uden indflydelse, og da det reelt var tilflyttere, der gennemførte de samfundsmæssige forandringer, fordi de besad de nødvendige kompetencer til at varetage administrationen af området og indtage de overordnede stillinger, blev der trukket et tydeligt socialt og økonomisk skel, der løb langs den etniske

grænse mellem tilflyttere og eskimoer (Schindler 1992 og 97, Kerttula 2000, Vakhtin 1994, Pika 1996).

- Sociale konsekvenser for den eskimoiske befolkning

"Jeg kan nævne navn efter navn på mænd, som [...] havde ledende positioner, men som... ja det var specielt i 50'erne og 60'erne, da vi så at sige blev sparket væk fra de oprindelige steder til de nuværende bygder, så skete der en slags...de gamle eller de ældre, de uformelle ledere, de begyndte at drikke. Det er forståeligt, hvis man bliver frataget sit fædreland og sin sædvanlige levevis. Det har været fortiet længe, men mændene begyndte nærmest at uddø på grund af alkoholmisbrug" (Saliko I: Ekspeditionsrapport 2004).

"Der er næsten ingen gamle kvinder tilbage, som kan dette håndværk [skindsyning]. [...] De unge, de er altså vant til noget helt andet. Det er måske vores fejl, at vi ikke har lært dem det" (Karpitjiva, NT, 2003).

Disse citater berører nogle af de konsekvenser – tab af autoritet, social identitet, færdigheder og tilknytning til landet – som den sovjetstyrede moderniseringsproces havde for eskimoerne. Det skyldes, at grundlaget for deres oprindelige præ-sovjetiske sociale, kulturelle og økonomiske eksistens blev revet væk under dem med indførelsen af kostskolesystemet, tvangsflytningerne, reorganiseringen af fangsten og indførelsen af lønarbejde.

Som vist i kapitel to var fangst og aktiviteterne knyttet til den, i den præ-sovjetiske periode, en social, kulturel og meningsgivende sfære, som alle var aktivt involveret i. Derigennem opnåede de en social rolle defineret i forhold til færdigheder, evner, alder og køn (Dahl 1990, Wenzel 1986, Kerttula 2000), og færdigheder, normer og sociale værdier blev overleveret fra generation til generation, fordi både unge og gamle deltog aktivt i de daglige gøremål (Wenzel 1986:77).

Kostskolesystemet afskar kontakten mellem forældre og børn hovedparten af året og forhindrede overlevering af de kulturelle og sociale kompetencer, der var knyttet til den præ-sovjetiske livsform, og som var nødvendige for at være en del af den. På skolen internaliserede børnene i vid udstrækning via pensum og påvirkning fra de russiske lærere sovjetstyrets værdier og syn på denne livsform, som noget der skulle forandres til det bedre (Schindler 1997:201, Vakhtin 1994:60-61, Gray 1998:111-114, Kerttula 2000:14).

Efter endt uddannelse vendte børnene således tilbage til deres familier uden at have det fornødne kendskab til forældrenes tilværelse og færdigheder til at indgå i de daglige aktiviteter, og oplevede en fremmedgjorthed overfor egne slægtninge og baggrund (Kerttula 2000:14).

Tvangsflytningerne var også et enormt indgreb i eskimoernes tilværelse. Ainana beretter:

"De første år var de hårdeste. [...] Mange fra den gamle generation – de levede med længsel efter Staroe Tjaplino. [...] Vores families gravsteder har de kørt hen over med traktorer...de har jævnet jorden dér. Det er forfærdeligt" (Ainana, PRO, 2003).

Det var smerteligt for befolkningen at skulle forlade de omgivelser, hvor forfædrenes færden var synlige minder i landskabet, og dermed blive revet ud af den kulturelle og sociale sammenhæng som bopladserne og omgivelserne udgjorde. Samtidig skulle fangerne lære at manøvrere i et fangstområde, hvor dyrenes foretrukne opholdssteder samt vind- is- og strømforhold var ukendte for dem. En brigadefører fortalte til Bent, at han ikke turde tage på havet i et område, han ikke kendte: "Vi tager ikke bare ud på havet. Vi ved hvilke vejforhold, der skal være til stede" (Igor, NT, 2003).

Omlægningen af fangsten til et statskontrolleret lønarbejde nedbrød det oprindelige værdigrundlag for fangstaktiviteterne. Med statens overtagelse af fangstbyttet, forsvandt grundlaget for fangstdelingen, og dermed et vitalt domæne for etablering af og reproduktion af alliancer og relationer mellem befolkningen (Kerttula 2000:120 og 137-138).

Indsættelsen af det russiske hvalfangerskib til fangst af gråhvaler og brigadernes overgang til udelukkende hvalrosfangst medførte et ødelæggende slag for eskimoernes rituelle og sociale liv. Det medførte ikke blot et brud med overlevering af de praktiske fangstteknikker, men også viden om udførelsen af de rituelle praksisser knyttet til fangsten af en hval. Der forsvandt også en sfære, hvor succesfulde fangere kunne opnå anseelse blandt de andre gennem en vellykket fangst, og som ovenfor nævnt var det ikke muligt at vedligeholde de sociale relationer, der var forbundet med fordelingen af byttet. Tilmed betragtede eskimoerne gråhvalen, som var det kød hvalfangerskibet forsynede byggerne med, som

kød, der mest var egnet til hundefoder, mens de selv foretrak grønlandshvalens smag (Kerttula 2000:137).

De mange fangere, der blev overflødige med reorganiseringen af fangsten, mistede udover praktiske færdigheder også muligheden for opnåelsen af en social rolle og anerkendelse, der var uløseligt forbundet med deltagelse i fangstaktiviteterne og led således tab af anseelse. Samtidig havde de på det russisk dominerede arbejdsmarked kun adgang til ufaglærte lavstatus job, så mændene led om man så må sige et dobbelt prestigetab.

Statens kontrol med fangstprodukterne medførte, at kun de kvinder, der blev ansat på systuerne, havde mulighed for at fortsætte forarbejdning af produkterne, mens en stor gruppe mistede disse færdigheder. Pigerne blev dog undervist i håndarbejde (skindsyning og perlebroderi) i skolen, og dermed blev en del af de traditionelle kvindelige færdigheder videregivet, men under andre former end oprindeligt, og med et andet formål (Kerttula 2000:51-52 og 119).

Kvinderne bevarede deres rolle i familien som mor og ansvarlig for husholdning. De russiske former for husførelsen, som var blevet knyttet til kvindrollen under sovjetstyret (rengøring, madlavning, tøjvask), var mulige at overføre fra den private sfære til arbejdsmarkedet, hvor der var efterspørgsel på udførelse af huslige opgaver, ligesom der var efterspørgsel på omsorgsopgaver, der traditionelt har været knyttet til kvindrollen. Kvinderne havde således fortsat mulighed for at udleve og finde anvendelse for traditionelle færdigheder, hvilket gav en vis kontinuitet i kvindrollen (Kerttula 2000:51-53,119). Med indtrædelsen på arbejdsmarkedet fik kvinderne en mere synlig rolle som forsørger. Ifølge Nielsen var det frustrerende for mange mænd, der følte sig overflødiggjort (2000:73), mens kvinderne i mange tilfælde klagede over den dobbelte byrde det medførte, fordi de stadig havde ansvaret for familien og husførelsen (Kerttula 2000:51).

Staten overtog mange af de funktioner som tidligere var blevet varetaget af familie og slægt. De sociale relationer mistede deres traditionelle betydning som organiserende princip for næsten alle daglige gøremål, og traditionelle færdigheder, viden og

praksisformer blev i vid udstrækning uanvendelige og nytteløse, og mulighederne for at overføre dem mellem generationerne var i vid udstrækning væk. En kvinde, der netop var kommet ud af et årelangt alkoholmisbrug, fortalte mig meget billedligt, at hun i mange år havde følt sig som om, hun var blevet smidt overbord fra et skib, der sejlede væk (Aleksandra, NT, 2003). Alkoholisme blev et stigende problem i bygderne, med alt hvad det medførte af sygdomme, social depravering og omsorgssvigt af børn (Pika 1996:15-17). Sovjetstyrets tiltag havde alvorlige konsekvenser for den eskimoiske befolkning, og Sovjetunionens sammenbrud fik også konsekvenser for befolkningen. Den økonomiske krise, der fulgte i kølvandet på sammenbruddet, gjorde det nødvendigt for eskimoerne i et vist omfang at genoptage og genlære traditionelle færdigheder for at overleve.

Kapitel 4

Uformel økonomi: strategier for supplerings af den formelle økonomi

Jeg vil i dette kapitel vise, hvordan Sovjetunionens sammenbrud i 1991 medførte en alvorlig økonomisk krise, der først vendte med valget af Roman Abramovitj som guvernør for Tjukotka i 2000. Jeg vil redegøre for, hvordan det med den formelle økonomis sammenbrud blev nødvendigt for eskimoerne at lægge økonomiske strategier for at få enderne til at mødes, og i denne proces har kvinderne i mange tilfælde mere anvendelige ressourcer at trække på, og bedre mulighed for at udnytte dem end mændene.

- Den formelle økonomis sammenbrud

Statsvirksomhedernes usunde økonomi blev synlig og fik fatale konsekvenser for den eskimoiske befolkning, da Sovjetunionen i 1991 brød sammen. Det betød et sammenbrud med det statslige *sovkhos*-system. Det havde i løbet af sovjetperioden taget form som en "total social institution"⁸ med ansvar for al produktion og driften af alle institutioner i bygden, samt borgernes sociale og sundhedsmæssige situation (Kerttula 2000:82-83). Sammenbruddet medførte en økonomisk og social krise for bygdeboerne på Tjukotka. Lønninger og forsyninger af fødevarer og materiel til driften og vedligeholdelsen af bygdens virksomheder, institutioner og infrastruktur blev skåret drastisk ned, var

---

⁸ www.eth.mpg.de/subsites/siberia/obshchina.html

uregelmæssige eller kom i mange tilfælde slet ikke⁹ (Nielsen 2001:14-16, Report 1999:9-11). Det gjorde el- vand- og varmforsyningen ustabil, og flere kvinder fortalte mig, at det havde kunnet tage næsten hele dagen at skaffe vand og samle brændsel (egne feltnoter). Samtidig indstillede hvalfangerskibet sit virke, hvorved der opstod mangel på kød til bygdens beboere. Det var derfor nødvendigt at lukke pelsfarmene for at bruge fangstprodukterne som føde til befolkningen i stedet for foder til rævene (Nielsen 2001:14). Det blev muligt at genoptage hvalfangst fra små både, men fangerne havde mistet erfaringen med hvalfangst, og vi blev fortalt, at mange var bange for at jage de kæmpemæssige dyr, og at den manglende teknik havde medført ulykker og druknedød for to brigader (ibid.).

Bygdeadministratorerne i Novoe Tjaplino og Sireniki fortalte mig, hvordan det efter 1991 var nødvendigt at foretage radikale nedskæringer inden for alle arbejdsområder og sektorer. Sirenikis administrator påpegede konsekvensen:

"[Det] er alle de her nedskæringer [...]. Derfor er arbejdsløsheden høj, ikke kun blandt kvinderne, men der er også en del mænd på [arbejdsløshedslisten]" (Natalja, SIR, 2003).

- Uformel økonomi: en strategi for overlevelse

Ifølge Kerttula eksisterede der en uformel økonomi under sovjetstyret (2000:106). Hun beskriver:

"[I]n Sireniki the second economy, which consisted primarily of native subsistence activities, was not directly "oppositional" or counterhegemonic but cultural. The second economy in Sireniki was a space in which the Chukchi and Yup'ik could reproduce their cultures within the constraints of the Soviet system" (Kerttula 2000:106).

Efter Sovjetunionens sammenbrud og den økonomiske krise, der fulgte i kølvandet, fik det, som Kerttula definerer som subsistensaktiviteter, og som jeg definerer som traditionelle færdigheder, også en anden funktion. Traditionelle færdigheder som indsamling af bær,

---

⁹ www.eth.mpg.de/subsites/siberia/obshchina.html

svampe og urter og genlæring i eksempelvis traditionelle hvalfangstteknikker blev nødvendige redskaber for overlevelse. En fanger husker de værste år:

"For seks, syv, otte år siden, da priserne begyndte at stige – fødevarepriser og den slags – det var ikke sjovt. Det var bittert, det var som at være i krig. Vi fik ikke noget med, når vi gik på fangst. [...] Vi havde ikke brød – intet! Vi fik kun kød [...] på den måde overlevede vi" (Gorbunov, SIR, 2003).

En ældre kvinde erindrer:

"Det har været hårdt, og det har været skræmmende. Dengang det var koldt og vi ikke havde elektricitet. Og hvor det var svært at skaffe madvarer. [...] Med nød og næppe overlevede vi, idet vi lånte [madvarer og penge] af hinanden" (Kudrinar, NT, 2003).

Produktionsapparatet og fangstudstyret var stadig statsligt kontrolleret og befolkningen stadig ansat i resterne af de statslige virksomheder, men næsten ingen fik udbetalt løn. I stedet blev de fangstprodukter, som befolkningen tidligere betalte virksomheden for, modregnet i den løn, befolkningen alligevel ikke fik udbetalt (Nielsen 2001:14-16, egne feltnoter). Med næsten ingen kontanter at købe ind for i butikken og et stærkt begrænset vareudvalg blev indsamling af rødder, bær, svampe og lignende på tundraen livsvigtigt. En ældre kvinde siger om den svære tid:

"Vi lærte af vores egne bitre erfaringer, at hvis vinteren er på vej, så må man begynde at samle forråd allerede om sommeren" (Aleksandra, NT, 2003).

Som behandlet i kapitel tre var meget viden fra den præ-sovjetiske livsform gået tabt under sovjetstyret, så kun de ældste endnu besad den. For en stor del af befolkningen var det derfor nødvendigt at genlære eller tilegne sig visse teknikker, som i eksemplet med genoptagelsen af hvalfangsten, og nogle få veluddannede eskimoer, blandt andre en filolog og en lingvist, gik i spidsen for at organisere indsamling af viden blandt den ældste generation og udvikle undervisningsmateriale og informative radioudsendelser på baggrund af dette. Udsendelserne oplyste blandt andet om traditionel madlavning, traditionelle fangstmetoder og våben og hvordan de oprindeligt blev brugt, hvilket var et forsøg på at formidle traditionelle færdigheder, der kunne fungere som værktøjer til overlevelse på egen hånd (Nielsen 2000:65-66).

- Den formelle økonomi i 2003

Den dybe armod vendte først i december 2000, da oliemilliardæren Roman Abramovitj blev valgt som guvernør for Tjukotkaprovincen. Abramovitj har indgået en aftale med skattevæsnet på Tjukotka om, at 30% af hans indtægter går til føderationen i Moskva, mens 17 millioner går til Tjukotkas budget. Selve Tjukotkas budget er på 30 millioner dollars, så han betaler reelt halvdelen af Tjukotkas budget¹⁰. Abramovitj har således givet provinsen en økonomisk saltvandsindsprøjtning, hvilket betyder, at offentlige ydelser og lønninger stort set udbetales regelmæssigt i dag, ligesom forsyningerne til *rajonernes* butikker er regelmæssige, selvom udvalget i bygdernes butik er begrænset (egne feltnoter).

Tjukotkas økonomi er fortsat baseret på industriel udvinding af undergrunden. De traditionelle økonomier bidrager ikke. Det skyldes, at der fortsat er en række strukturelle problemer, der vanskeliggør tilværelsen i Tjukotkas bygder. Der er ingen reel produktion i bygderne, og produktionsapparatet til eksempelvis forarbejdning og forædling af fangstprodukter er utilstrækkeligt og misligholdt.

Ljudmilla fortæller:

"Tag for eksempel vores bygd i dag. Vi producerer ikke noget. Vi har ingen virksomheder og ingen fabrikker. Intet. [...] Her hos os nordpå har vi kun sten, og vi kan ikke dyrke noget som helst." (Ljudmilla, NT, 2003).

Rentabel, industriel produktion i området er fortsat vanskelig, fordi områdets perifere beliggenhed gør transportomkostninger i forbindelse med eksport og import af varer og materiel bekosteligt, og fordi områdets klima gør det dyrt at opbygge og vedligeholde infrastruktur og produktionsapparat. Det medfører, at bygdebefolkningen i 2003 fortsat er økonomisk afhængig af staten, der tilfører midler og materiel til bygderne. En daværende direktør for den kommunale virksomhed (tidligere *sovkhos*) i Novoe Tjaplino udtalte i 2001:

"Jo, det er principielt set staten, der er ejer [af virksomheden]. Det vil sige: Overlevelse her nordpå uden statslig støtte er helt utænkeligt" (Razvodovskij I: Nielsen 2001:16).

---

¹⁰ Informationerne er fra interview med Abramovitj' informationschef i Anadyr 2001, udført af Bent Nielsen, under feltarbejde på Tjukotka. Interviewtransskriptionen af interviewet er tilgængelig hos forfatteren.

Selvom der i over ti år har været liberaliserings- og privatiseringsprocesser i gang over hele Rusland, har erhvervsstrukturen i Novoe Tjaplino og Sireniki stort set ikke forandret sig. Efter sammenbruddet blev der, fra kommunalt hold, gjort forsøg på at drive *sovkhos'erne* videre som en form for aktieselskaber, men den urentable produktion gjorde det umuligt (Nielsen 2001:15). I 1999 blev det fra politisk hold besluttet at sammenlægge al produktion i hele *rajonen* (kommunen) og lægge den ind under den kommunale myndighed og omdøbe den til *MUNSKhP*, der står for "Den kommunale, sammenlagte, etniske bygdeerhvervsvirksomhed, Providenija" (Nielsen 2004:15). Nielsen skriver:

"Reelt betyder det, at en overordnet direktør fra kontoret i Providenija styrer alle virksomhedernes aktiviteterne, herunder forvaltning af tildelte kvoter på hvaler og hvalrosser, forvaltning af tilskud fra centralregeringen, udbetaling (eller tilbageholdelse) af lønninger, beslutninger vedrørende investering i produktionsanlæg (fx frysehuse), varetagelse af forarbejdning og salg af skind og stødtænder osv. I de enkelte bygder er der desuden en underdirektør, som tilrettelægger det daglige arbejde og holder regnskab med produktion og forbrug" (Nielsen 2004:15-16).

Levestandard er hævet betydeligt siden 1990'erne, men er fortsat lav, og den formelle økonomi anno 2003 er ikke altid tilstrækkelig til at opfylde familiernes behov.

- Kvindernes strategier for supplerings af den formelle økonomi i 2003

Det er vanskeligt at få et præcist overblik over den formelle økonomi i bygderne, som jeg definerer som lønninger og sociale ydelser, der spænder over børnepenge, boligstøtte, pension, arbejdsløshedsunderstøttelse og forskellige naturalier som havdyrkød, mel, gryn og lignende, der eksempelvis er en del af pensionen, og som på nogle arbejdspladser stadig uddeles i stedet for løn. Derudover modtager særligt udsatte familier humanitærhjælp, der ofte ydes af eskimoiske organisationer i Alaska, men fordeles af bygdeadministratoren og bygdens socialhjælp (egne feltnoter 2003).

For at belyse familiernes stramme økonomi har jeg valgt at præsentere to repræsentative besvarelser på min spørgeskemaundersøgelse (Bilag 11). Ved en simpel sammenligning

af de to familiers månedlige rådighedsbeløb og prisniveauet i butikken, er det tydeligt, hvorfor mange har vanskeligt ved at få økonomien til at hænge sammen.

Min spørgeskemaundersøgelse viste sig utilstrækkelig til at skabe et dækkende billede af befolkningens økonomiske situation, og den åbnede op for en række nye spørgsmål. Særligt spørgsmålet: Hvordan kan man overleve med minus på kontoen? I felten og i arbejdet med feltmaterialet blev det tydeligt for mig, at kvinderne er meget aktive i bestræbelserne på at få økonomien til at hænge sammen, og heri ligger en del af svaret. Jeg vil i det følgende vise, at kvindernes netværk er multifunktionelle, og at netværk ofte er forudsætning for udførelse af traditionelle færdigheder.

- Netværk

Som vist i kapitel to og tre har kvinderne altid haft en central rolle i familien som moder, ligesom husførelse, særligt op gennem sovjetperioden, er blevet betragtet som kvindernes ansvarsområde. Det bliver det fortsat i dag hos de kvinder, jeg talte med. Jeg blev dog fortalt, at der i de senere år er sket ændringer i familiemønsteret i bygderne, og at antallet af enlige mødre¹¹ er steget. Det blev tydeligt for mig i både Ljuda og Ljas netværk, hvor langt de fleste unge kvinder var enlige mødre.

Hovedparten af de kvinder, jeg talte med, havde arbejde, og de klagede over den dobbelte byrde, det var at skulle gøre rent, vaske tøj og lave mad, når de endelig havde fri og syntes, de havde for lidt tid til at være sammen med deres børn og familie. Det er således kvinderne, der har ansvaret for økonomisk at få ender til at mødes og overkomme hverdagens praktiske gøremål. Kvinderne må derfor aktivt forholde sig til behovet for at supplere den formelle økonomi og til eventuel mangel på daglige fornødenheder.

Netværk har stor betydning for de kvinder, jeg talte med, og netværk og slægtskab er i vid udstrækning to sider af samme sag, men der er også kollegiale netværk og venskaber uden for familien. Under feltarbejdet oplevede jeg talrige eksempler på, hvordan familiemedlemmer hjalp hinanden med praktiske gøremål, kombinerede husholdningerne eller bare opholdt sig i hinandens selskab og drak te og snakkede. Alt sammen eksempler

---

¹¹ Da der ifølge oplysninger fra administrationen er næsten lige mange mænd og kvinder i bygden, betyder det, at der naturligvis også bor mange mænd alene, som må tage ansvar for deres egen husførelse. Jeg fokuserede på kvinderne, og har derfor desværre ingen viden om, hvordan de gør det, hvorfor jeg ikke kommer nærmere ind på det i rapporten.

på, hvordan mange kvinder bruger deres netværk til at skabe både økonomisk og almen tryghed.

I min daglige omgang med min verbale nøgleinformant Ija blev det tydeligt for mig, hvordan hun, hendes forældre og hendes moster i et vist omfang kombinerede deres husholdninger for at få økonomien til at hænge sammen og få løst praktiske problemer i hverdagen. Ijas forældre bor i en treværelses lejlighed uden bad og uden indlagt vand i køkkenet. Drikkevand opbevares i en stor tønde, der en gang om ugen fyldes op, når vandvognen kører fra hus til hus. Ija bor derimod i et nyt hus med sin søn Anton på syv år, hvor der er bad og rindende vand i både bad og køkken, men hanevandet kan ikke drikkes, fordi vandrørene er rustne. Ija har ikke investeret i en drikkevandstønde og henter derfor drikkevand i en spand hos sine forældre. Til gengæld tager moderen og Ijas lillesøster bad og vasker tøj i Ijas rummelige badeværelse.

Ija tjener ca. 5.000 rubler om måneden som engelsklærer og modtager som enlig mor 280 rubler om måneden i børnepenge. Halvdelen af huslejen betales af hendes arbejdsplads, men der er fortsat en række faste udgifter. Hun er ved at spare op til et køleskab, men prisen er 15.000 rubler, så udsigterne er lange. Om vinteren er problemet ikke så stort, fordi fødevarer kan hænges i en pose uden for køkkenvinduet, men i forårs- og sommermånederne bliver det et problem at holde madvarerne friske. Ija spiser imidlertid næsten alle måltider hos sine forældre og sover ligesom sin moster ofte hos forældrene, fordi de begge er utrygge ved at bo alene, særligt i weekenderne, hvor mange i bygden er berusede, og denne utryghed er, som vist i metodedelen, ikke ubegrundet. Ijas forældre er pensionister og modtager månedligt 20 kilo havdyrkød, men har ikke mange kontanter til rådighed. Ija, hendes søster, der er mor til Kiril på to år, mosteren og Ijas mor skiftes derfor til at købe ind, og Ija er ved at spare op til nye gardiner til forældrenes lejlighed, fordi de er for korte og ikke kan holde vinden fra de utætte vinduer ude. På den måde forbindes flere husholdninger til én, der kompenseres for ulemper i de to boligformer, og der er altid nogen til at passe børnene. Slægtskab udgør i dette tilfælde et socialt og økonomisk netværk, der giver tryghed og øger medlemmernes råderum.

Som nævnt i metodekapitlet oplevede jeg, at ekspeditionens tilstedeværelse i bygderne som en gruppe vestlige, pengestærke, studerende påvirkede kvindernes råderum og gav flere kvinder mulighed for ekstrajobtjening af forskellig art. Neden for følger et eksempel på, hvordan en ældre kvinde udnyttede sit kollegiale netværk til at skaffe en ekstrajobtjening til sin familie:

Da vi ankom til Novoe Tjaplino med bussen, stod Ljudmilla – en ældre kvinde – klar til at modtage os sammen med bygdens administrator Karpitjiva. De meddelte os, at de havde fundet indkvarteringsmulighed til os. Vi kunne leje Ljudmillas datters hus for 100 rubler per person per dag, hvilket i alt gav 7.000 rubler for de to uger, vi skulle bo i bygden. Det var også Ljudmilla, der senere tilbød, at jeg – også for 100 rubler per dag – kunne bo hos hendes datter, når de andre ekspeditionsmedlemmer tog hjem. Det gav en samlet ekstrajobtjening på 11.000 rubler, og det er en god indtægt i betragtning af, at Ljudmillas datter tjente ca. 3.000 rubler om måneden som køkkenhjælp i børnehaven.

Ljudmilla arbejder tæt sammen med og er veninde med bygdens administrator Karpitjiva. Ljudmilla har også en veninde, som vi var indkvarteret hos i Providenija, hvor man lander med flyet, når man ankommer til det område af Tjukotka, vi var i. I kraft af dette netværk, vidste Ljudmilla, at vi kom, og at vi havde behov for indkvartering. Derfor var det muligt for hende at stå klar og tilbyde os indkvartering hos hendes datter og dermed skabe en klækkelig ekstrajobtjening til sin familie.

- Kombination af netværk og færdigheder

Som vist tidligere genoptog mange traditionen med indsamling i 1990'erne, da forsyningerne blev knappe, og hjemmelavet syltetøj og frosne, pressede urter, der nydes sammen med spæk eller frossent kød, var at finde i køkkenet hos mange, jeg besøgte. Jeg blev desuden fortalt, at butikkerne i Providenija holder lukket om lørdagen i sommermånederne, fordi alle er på tundraen.

For kvinderne i Novoe Tjaplino og Providenija er netværk en forudsætning for at kunne samle forråd. Ainana, som vi boede hos i Providenija, fortalte, at der fra Providenija er langt til de gode svampesteder på tundraen. For at nå frem og tilbage på én dag er det

nødvendigt at have kørelejlighed til de gode plukkesteder, men de færreste har køretøjer, der kan køre på tundraen, så det er nødvendigt at have forbindelser. Fra Novoe Tjaplino må man sejle til gode indsamlingsområder. Og Svetlana fortalte, at hun var glad for, at hendes bror var fanger og havde adgang til en båd, fordi hun og hendes familie kunne slutte sig til ham, hvis de ville nogen steder hen.

Ud over indsamling er fiskeri og upafiskeri¹² en anden måde at supplere det begrænsede vareudbud på. Ude på isen fiskede jeg en dag upa sammen med Ljubas faster, Svetlana. På hjemvejen gik vi indenom Ljubas mor, der er Svetlanas svigerinde, for at forære hende en portion. Ljuba fisker ikke selv upa, men hendes ekssvigermor forærede hende nogle, da hun havde fisket. Det er endnu nogle eksempler på, hvordan flere husholdninger i slægt med hinanden, ved at udveksle madvarer og tjenester, i et vist omfang støtter hinandens økonomi.

En midaldrende kvinde fremhæver i et interview, at man ikke behøver være i familie med hinanden for at yde hinanden hjælp eller tjenester, for det er en gammel tradition. En pensioneret fanger bekræftede hendes udsagn, da han under indsamlingen af spørgeskemaerne belærte mig om, at spørgsmålet om indtægter for fangst "uden om" *MUNSKhP* var irrelevant, fordi privatfanget havdyrkød og fisk er noget, man deler med sin familie. Det havde han lært af sin far.

Et andet eksempel på, hvordan netværk er en forudsætning for at kunne supplere den formelle økonomi, blev tydeligt for mig, da jeg ville købe hjemmelavede souvenirs. Mange ældre kvinder i både Novoe Tjaplino og Sireniki behersker traditionelle kvindelige færdigheder som skindsyning og perlebroderi. Disse teknikker undervises pigerne også i på skolen. Der var flere kvinder i både Novoe Tjaplino og Sireniki, der benyttede deres færdigheder i håndarbejde til at producere forskellige souvenirs som for eksempel sælskindshjemmesko, perlekæder og traditionelle eskimoiske bolde med henblik på at sælge dem til Tjukotkas få turister eller i Alaska, for på den måde at supplere deres pension. Souvenirproduktionen er ikke organiseret, så kvinderne kom på eget initiativ og bankede på vores dør og hørte, om vi ville købe noget. I Novoe Tjaplino arrangerede

---

¹² Upa er navnet på en havkartoffel, der gror i klynger på havbunden. Fiskes med en rivelignende metalplade, bundet fast for enden af en ca. 30 meter lang line. Spises rå eller stegt, skåret i tynde skiver, oftest som tilbehør.

bygdens kulturudvalg dog en stand med souvenirs i forbindelse med den ugentlige eskimoiske fællesdans, hvor de vidste, vi ville deltage. Så kunne kvinderne udstille deres varer og håbe på, vi ville købe noget.

For at kunne lave disse souvenirs er det en forudsætning, at man kan skaffe materialerne. Det er vanskeligt at få fat i perler, og de tynde nåle, der skal bruges til perlesyning. Det kan man hverken købe i bygderne eller i Provideniya. Det må købes under besøg hos slægtinge i Alaska eller på ferie uden for Tjukotka. Mange har ikke slægtinge i Alaska eller mulighed for at tage på ferie i udlandet. De er derfor nødt til at få bud med, når nogle, de kender, rejser uden for Tjukotka. Prisen for souvenirs er også langt højere på Alaska, så mange sender deres souvenirs med til Alaska for at få dem solgt der. I de fleste tilfælde er netværk en forudsætning for at skaffe materialer til souvenirproduktionen og at få dem solgt til en ordentlig pris og på den måde være i stand til at supplere pensionen.

Det er tydeligt i disse eksempler, at normer om deling af mad og udveksling af tjenester mellem slægtinge og nære venner stadig omgærder eskimoernes omgang med hinanden, men at normerne udspilles inden for andre rammer end i præ-sovjetperioden, og i langt større grad end i sovjetperioden. Det er derfor andre ting, man udveksler, og andre former for tjenester man yder, men de har stadig til formål at styrke relationerne mellem familie og naboer og få de økonomiske ender til at mødes.

- Tillærte russiske færdigheder

I den offentlige sfære er der jævnligt efterspørgsel på kvindernes tillærte russiske færdigheder som rengøring, tøjvask og madlavning samt brød- og kagebagning. Efterspørgslen giver kvinderne mulighed for midlertidige småjobs eller salg af hjemmelavede madvarer eller husflid. For eksempel var et hold canadiske byggearbejdere i Sireniki i gang med at bygge en ny skole, mens vi var der, og de havde etableret en midlertidig lejr i bygden. De havde behov for at ansætte indfødte mænd til at udføre håndværksopgaver, der ikke krævede en håndværksmæssig uddannelse, og de indfødte kvinder kunne finde anvendelighed for deres erfaringer med huslige gøremål som madlavning, tøjvask og rengøring for canadierne, der gerne ville betale sig fra disse pligter (egne feltnoter 2003).

I Novoe Tjaplino oplevede jeg andre eksempler på, hvordan kvinderne anvender huslige færdigheder til at skabe ekstraindkomster. En kvinde, jeg interviewede, har siden 1996 bagt brød i sit eget køkken, de dage butikken har lukket. Da jeg spurgte, hvordan hun fik ideen til at sælge hjemmebagt brød, svarede hun: "Det var ikke sådan en ide. Det var mere fordi, folk havde brug for brød. [...] Ja det var på grund af nød". En anden kvinde i bygden bager kager på bestilling. Hun tager 100 rubler per kage ud over ingredienserne, og det er for hende et vigtigt supplement til hendes to halvdagsstillinger, for som hun sagde: "Jeg vil gerne klæde mine drenge ordentligt på".

En af årsagerne til, at hun solgte så mange kager, var, ifølge flere jeg talte med, at kagerne var flot pyntet med krymmel og forskelligfarvet smørcreme. Det kan man ikke købe i hverken Novoe Tjaplino eller Provindenija, og det er produkter, som hendes søster, der bor i Alaska, sender til hende derfra. De begrænsede forsyninger, der kommer til området, medfører således, at netværk ofte er en forudsætning for at skabe udnyttede økonomiske muligheder og derved udvide råderummet for sig selv og sin familie.

- Mændenes strategier for supplerende af den formelle økonomi

De strukturelle forhold i bygderne gør det nødvendigt, men også besværligt at lægge strategier for at supplere den formelle økonomi - især for mændene. Befolkningens trange økonomiske situation på den ene side, og de erhvervsmæssige strukturer, hvor produktionsapparatet er kommunalt ejet samt Novoe Tjaplinos beliggenhed på den anden, gør det næsten umuligt for mændene at investere i produktionsudstyr og at etablere sig som selvstændige fangere uden om *MUNSKhP*. At problemet har rod i tiltagene under sovjetstyrets udviklingsproces bliver tydeligt i brigadelederens forklaring på til Bent, hvorfor han og de andre fangere i Novoe Tjaplino ikke etablerer sig som selvstændige:

"Ja, vi forsøger det. Men vi er stadig meget afhængige af regeringshjælp. [...] Sireniki og Janrakynnot, de er placeret, hvor der altid har været bopladser. [...] der er hvalrosser og masser af vildt. [...] Men vores bygd. Jeg blev født i Staroe Tjaplino, hvor der var masser af gennemgangsdyr, men man besluttede, at vi skulle flyttes, og så blev vi modvilligt flyttet hertil. Så skal man køre 10 km til [iskanten], [...] Benzinen er dyr nu til dags. Så hvis vi løsriver os nu, og danner vores eget fangerkollektiv, så vil [...] vi kun tjene til benzinen. Sælge kødet og købe benzin...og den er dyr [...] Og om sommeren til Inaghpik [fangstområde]. Der er

endnu længere...men det er vi nødt til, for der er for få hvalrosser her om sommeren. [...] Problemet er transporten, så man har brug for teknikken. Og så er der våben, der også er dyre. Hvis vi løsriver os og køber våben, eller låner dem fra MUNSKhP...Vi mangler en sponsor. En god en!" (Igor, NT, 2003).

Under sovjetstyret blev udførelsen af de traditionelle håndværk, både kvindernes perlebroderi og skindsyning og mændenes udkæringer i ben og stødtand, sat i system, men efter sovjetstyrets sammenbrud er både systuer og benværkstederne lukket, på nær i Sireniki, hvor der fortsat er en enkelt syerske ansat. Kvinderne kan imidlertid fortsætte produktionen hjemme, når de kan skaffe materialer, men udkæring kræver udstyr, som mændene ikke længere har adgang til, og det er for dyrt at investere i. De fleste mænd har siden sovjetstyret haft ufaglært arbejde, og de kompetencer det har givet, er der kun begrænset efterspørgsel på, som for eksempel under byggeriet¹³.

- Opsummering

Jeg har med de valgte eksempler ønsket at vise, at kvinderne har nogle anvendelige ressourcer at trække på i bestræbelserne på at få økonomien og hverdagen til at hænge sammen. Skønt arbejdsløshed er et problem, opstår der i det offentlige rum jævnligt efterspørgsel på de kompetencer, der er knyttet til kvindernes rolle og ansvarsområder i hjemmet, for eksempel i forbindelse med byggeprojekterne og vores tilstedeværelse i bygderne. Kvindernes færdigheder kan således overføres fra den private til den offentlige sfære, når den er efterspurgt. Via en kombination af netværk og traditionelle færdigheder udvides kvindernes råderum også, fordi kombinationen muliggør forskellige måder at supplere den formelle økonomi og husholdning på.

Mænd har et snævrere råderum. Det er vanskeligt for dem at drage økonomisk nytte af de færdigheder, der er knyttet til deres rolle. Det gælder både fangstfærdigheder, kunstneriske eller ufaglærte kompetencer, fordi det kræver en startkapital, som de økonomiske forhold umuliggør, samtidig med at der kun er et begrænset marked for afsætning af fangstprodukter. Desuden er der ikke mulighed for at forarbejde og forædle produkterne, og der er kun begrænset efterspørgsel på deres ufaglærte kompetencer.

---

¹³ Jeg var dog vidne til en mands ulovlige salg af spiritus uden om butikken, og hørte at minimum tre andre mænd var engageret i lignende forretninger. Derudover fik jeg kendskab til en mand, der ud af byggeaffald lavede og solgte små skuffedarier.

I næste kapitel vil jeg vise, hvordan flere kvinder efter Sovjetunionens sammenbrud har fået adgang til beslutningsprocesser på bygdeniveau, hvor mænd kun har begrænset adgang.

Kapitel 5

Kvindernes indflydelse på bygdernes sociale anliggender

Jeg vil i dette kapitel vise, at emigrationen af de russiske og slaviske tilflyttere i løbet af 1990'erne, der var en konsekvens af den økonomiske krise, som Sovjetunionens sammenbrud medførte, blandt andet skabte nye jobmuligheder for bygdebefolkningen. Dette har sammen med genetableringen af kvinderråd i bygderne, øget kvindernes mulighed for indflydelse på bygdernes sociale liv.

- Sociale forhold i bygderne

De sociale forhold i både Novoe Tjaplino og Sireniki er præget af et omfattende alkoholmisbrug i mange familier. Særligt i weekenderne og på helligdage, når der er blevet udbetalt løn, eller nogen har modtaget humanitære nødrationer, som de kan bytte til alkohol, kan alkoholen som vist i metodedelen lægge sig som en tung dyne over bygden. Ud over dårligt helbred og en ustabil tilknytning til arbejdsmarkedet medfører det massive alkoholforbrug i mange familier omsorgssvigt af børnene. Under interviews og samtale med kvinderne, de kvindelige bygdeadministratorer og kvindelige skoleledere blev jeg præsenteret for deres forklaringer på den udbredte alkoholisme:

"De største problemer på hele Tjukotka og i Providenskij Rajon og især i Sireniki er, at de fleste intet arbejde har. De er arbejdsløse, og deri ligger alle andre problemer" (Skoleleder i SIR, 2003).

"Arbejdsløshed er en stor årsag til druk" (Administrator i NT, 2003).

Alkoholisme betragtes således som et symptom på den svære økonomiske situation, som næsten alle befinder sig i. Kedsomhed er afledt af arbejdsløshed, og kedsomhed karakteriseres også af dem jeg talte med som en årsag til at drikke. Det oplevede jeg, da

Ljubas lillebror og jeg gik omkring på torvet foran butikken en eftermiddag, og to fulde kvinder slingrende passerede os. "Kedsomhed" sagde han – delvist forklarende, delvist undskyldende – idet han kiggede over på mig. Tid betragtes af mange som en fjende, som noget man kan have for meget af, og som noget der driver én til at drikke. Mange mødre var især bekymrede for deres drengebørns fremtid. Ija sagde en aften til mig, at hun på den ene side håbede hendes søn ville blive i bygden, når han blev voksen, men at hun samtidig håbede, at han ville bosætte sig et andet sted. Som hun sagde: "You become an alcoholic here". Da kedsomhed betragtes som en væsentlig årsag til problemerne, spiller det fysiske forfald i bygderne ind på befolkningens situation. I både Novoe Tjaplino og Sireniki var kulturhuset for flere år siden faldet sammen, og især den ældre generation, der var unge i sovjetperioden beklagede sig over, at der ikke længere var noget at foretage sig. En kvinde sagde:

"Dengang hvor der var en klub, og nu snakker jeg om den tid, hvor jeg var en lille pige. Da blev der vist film, der stod et poolbord i hallen, hvor mændene spillede pool. Dengang drak de ikke, de ville hellere spille billard. Og så var der bibliotek og en læsesal ved siden af. Så kunne man sidde og læse avis. [...] Traditionel dans havde vi hver søndag" (Ljuda, NT, 2003).

I Novoe Tjaplino er der fortsat traditionel dans om søndagen for alle bygdens indbyggere, men det foregår i en lille sal i administrationsbygningen. Udover muligheden for at spille volleyball i skolens gymnastiksal fra kl. 22.00 – 23.30 er dans den eneste aktivitet i bygden for den voksne befolkning. I Sireniki er der ingen fritidsaktiviteter for voksne.

Skolen i Novoe Tjaplino tilbyder både lektiehjælp om eftermiddagen og om aftenen, hvor der også er mulighed for at modtage undervisning i traditionel dans, håndarbejde for pigerne samt volley- og basketball. Derudover har børnene mulighed for at indtage tre gratis måltider på skolen. Skolen i Sireniki har ingen aktiviteter om aftenen ud over lektiehjælp. Den sociale situation i bygden medfører, som en lærer siger, at; "vi [er] nødt til at organisere alt her på skolen" (Borozivna, SIR, 2003).

- Centrale råd og institutioner i bygderne

Skolen som institution har bevidst valgt en strategi for at aktivere børnene og skabe et trygt værested for dem. Det blev forklaret for os i interviews med flere lærere og

skolelederne. Som en af de få mandlige lærere udtrykker det, har skolen en ”bred arbejdssfære”. Han uddyber:

”Desværre er alkoholproblemer meget udbredt på Tjukotka, og i alle familier hvor forældrene drikker, der lider børnene, og en stor del af arbejdet tilfalder skolen. Arbejde med forældrene, opsyn med barnet således at læreren forsøger at inddrage barnet i forskellige fritidsaktiviteter på skolen, så det barn kan tilbringe så lang tid som muligt under lærernes opsyn” (Kajninan, NT, 2003).

En kvindelig lærer giver flere eksempler på, hvor alvorlige konsekvenserne af befolkningens store forbrug af alkohol er for børnene:

”Nogle børn bliver spurgt, når de kommer i skole: ’Har I fået morgenmad?’ De siger ’nej’. [...] Og så kommer de uden at have madpakke med. [...] De kommer beskidte og deres tøj er revet i stykker. [...] Der er flere børn, der spørger mig: ’Skal vi have skolefritidsordning? Hvornår, hvorhenne? Må vi godt lege her? Jeg vil ikke hjem” (Borozivna, SIR, 2003).

Skolen har oprettet et råd, der tager sig af særligt alvorlige sociale problemer blandt elever og deres familier. Der sidder udover skolelærere og skoleleder en repræsentant fra kvinderådet og bygdeadministratoren. Rådet indkaldes, når der er behov for det, og det oplevede vi i en tragisk sag om to forældreløse piger, der boede hos deres alkoholiserede mormor, der forsømte dem. Et mandligt familiemedlem havde i fuld tilstand forsøgt at forulempe den ældste pige, men hun havde forladt rummet. Det var ikke et enkeltstående tilfælde, og rådsmedlemmerne blev enige om, at løsningen måtte være, at den ældste pige på 17 år så hurtigt som muligt skulle flytte til Magadan for at læse. Magadan ligger langt fra Novoe Tjaplino – i en anden provins. Den yngste pige på 6 år skulle på børnehjem i en anden af kommunens bygder, indtil kostskolen i Novoe Tjaplino bliver genopbygget¹⁴.

Skolen er ikke den eneste institution, der tager socialt ansvar. På den årlige fællesforsamling i bygderne blev det i 2002 i både Novoe Tjaplino og Sireniki besluttet at genoprette kvinderåd og ældreråd¹⁵. Bygdeadministratoren i Sireniki fortalte mig, at kvinderådene var blevet oprettet under sovjetstyret og var gået i opløsning i løbet af

---

¹⁴ Ud fra et personligt synspunkt er denne løsningsmodel ikke god, men inden for de rammer kvinderne skal træffe deres beslutninger, er det for dem den mest optimale løsning.

¹⁵ Ældrerådet er åbent for både mænd og kvinder. Det er et mere rådgivende end udøvende råd.

1990'erne. Hun kunne ikke huske, hvad de beskæftigede sig med dengang. Årsagen til genoprettelsen var, ifølge administratorerne og to rådsmedlemmer jeg talte med, det stigende omfang og graden af omsorgssvigt, som er tydeligt i citaterne oven for, og deres erklærede indsatsområder¹⁶ er ifølge formanden i Sireniki "alkohol og forsømte børn" (Ida, SIR, 2003). Rådene har syv medlemmer, der mødes månedligt, og en vigtig del af deres arbejde er at holde øje med dem, de definerer som "problemfamilier", samt at arrangere fælles aktiviteter i bygderne.

Kvinderådet arbejder tæt sammen med skolen og skolerådet, og er også involveret i sagen om de to piger. Kvinderådet arbejder også sammen med bygdernes administratorer, der derfor også deltager i møderne. Der kommer dagligt mange mennesker på administrationskontoret i Novoe Tjaplino – særligt kvinder – med spørgsmål af forskellig art, hvilket vi under daglige observationer fik at se. Ifølge den kvindelige bygdeadministrator var det kendetegnende for de spørgsmål og problemer kvinderne kom med, at de ikke kun omfattede kvindernes egne anliggender/situation, men hele familiens, og Sirenikis administrator fortalte: "Kvinderne kommer med både deres og mændenes problemer" (Natalja, SIR, 2003). Bygdeadministratorerne uddelegerer derfor relevante problemer til kvinderådet og socialhjælpen¹⁷.

- Rådenes udøvelse af autoritet

Der er en række institutioner (skole og administration), råd (kvinde- og ældreråd) og forvaltninger (socialhjælpen) i bygderne, der har fået tilskrevet autoritet til at fungere som fora for beslutninger vedrørende bygdebefolkningens sociale anliggender. Jeg vil her fokusere på, hvordan skole- og kvinderåd udøver denne autoritet, og hvordan de har opnået den.

---

¹⁶ Et af kvinderådets medlemmer er fuldt ud klar over, at de kun er i stand til at symptombehandle: "Det er selvfølgelig [...] administrationen der arbejder med beskæftigelsen. [...] Men hvis vi har bemærket problemer [...] så hjælper vi med rådgivning og lignende" (Aleksandra, NT, 2003).

¹⁷ Socialhjælpen udgøres af to kvinder og beskæftiger sig også med sociale anliggender i bygden, men deres arbejdsområde er at yde praktisk hjælp til ældre og handicappede med eksempelvis indkøb, rengøring og madlavning, samt at søge kommunen (*rajon*-administrationen) om økonomisk støtte til underbemidlede personer og familier og at indstille folk til nødhjælpsspakker, når bygden modtager disse fra Alaska eller fra provinsadministrationen.

Det blev tydeligt, da vi overværede skole- og kvinderådsmøderne samt i interviews med medlemmer, at de var fora, hvor problemer bliver defineret, og hvor der udarbejdes løsningsforslag. Medlemmerne definerede ”problemfamilier” som familier, hvor forældrene ikke levede op til deres ”forældreansvar”. Definitionerne var baseret på kriterier for, om børnene fik nok at spise, at de blev klædt varmt nok på, at de ikke var lasede og beskidte, og at forældrene brugte tid sammen med dem. I overensstemmelse med den udbredte forklaringsmodel for alkoholisme som afledt af overflødigghed og kedsomhed, udarbejdede rådene løsningsforslag, der fokuserede på ”aktivering” af forældrene og ansvarliggørelse via inddragelse af forældrene i opgaver på skolen eller børnehaven. Rådene har autoritet til at definere problemer, hvem der udgør et problem og til udarbejdelse af løsningsforslag. De udøver den ved at indkalde uansvarlige forældre til møde, registrere dem på skolen, opsøge dem i hjemmene og som i eksemplet med de to piger – opfordre til at børnene bliver fjernet fra hjemmet.

- Rådernes opnåelse af autoritet

Skolen som institution har, som behandlet i kapitel tre, traditionelt været tilskrevet autoritet til at tage et stort ansvar for børnenes kår. Først fra statens side¹⁸, der oprettede skolesystemet med det formål for øje at uddanne og russificere børnene til at blive gode sovjetborgere, og som et led i den storstilede omlæggelse af, i statens øjne, en primitiv samfundsform til en moderne russisk. I dag er der stor opbakning om skolen fra forældrenes side. Læreruddannelsen anses blandt flere jeg talte med som kompetencegivende til at påvirke børnene positivt, og skolelederen i Novoe Tjaplino pointerede, at ”det er jo faktisk kun os, der har en uddannelse her” (Sleptova, SIR, 2003). En lærer understøttede hendes pointe, i beskrivelsen af lærernes indstilling til deres virke på skolen:

”De ser hvordan folk lever nu, de vil hjælpe. [...] Hvem kan ellers hjælpe, hvis det ikke er os? Mennesker som specielt har læst sig til det og som kan ændre noget” (Kajninan, NT, 2003).

- Kvindernes adgang til autoritet

De sociale problemer i bygden har indvirkning på de helt nære relationer mellem forældre og børn og kan opløse familier med smertelige konsekvenser for både børn og forældre.

---

¹⁸ I et vist omfang også fra de forældre, der så muligheder for deres børn i en boglig uddannelse

Aleksandra, der var kommet ud af et alkoholmisbrug og nu var aktivt medlem af kvinderådet, fortalte, at da hun var længst ude i sit misbrug, ville hendes søn ikke tale til hende. På et tidspunkt blev hun klar over, at hun måtte ud af sit misbrug, så hun ikke længere udsatte sin søn for "sådan en mor" (Aleksandra, NT, 2003). Familierne rammes af konsekvenserne, derfor oprettede man ifølge Sirenikis administrator kvinderådet. "Kvinde til kvinde kan nøglen [til en løsning] findes" (Natalja, SIR, 2003).

Kvindernes engagement i bygdernes sociale liv hænger sammen med deres tilknytning til skolen og oprettelse af kvinderådene. Efter Sovjetunionens sammenbrud og den efterfølgende krise rejste hovedparten af tilflytterne hjem (Tichotsky and Knapp 1992:145), hvilket gav bygdebefolkningen nye jobmuligheder, særligt kvinderne. Der blev blandt andet lærerstillingen ledige på skolen, pædagogstillinger i børnehaven og stillinger som sygeplejersker på klinikken. Under sovjetstyret var disse stillinger som oftest besat af russiske kvinder, dog var der også enkelte mandlige lærere.

I dag er der næsten udelukkende eskimoiske og tjuktiske kvinder ansat på skolen (12 kvinder, 4 mænd), og de deltager i kraft af deres stilling, og den autoritet som skolen, som ovenfor nævnt, er tilskrevet, i skolens sociale arbejde for børnene. Udvalgte lærere har adgang til skolerådet, hvor autoriteten udøves og beslutningsprocesserne finder sted. Skolelederne er fortsat ikke lokale, og en lærerinde fra Sireniki fortalte Daria (min tolk) efter et interview, at uddannelsesministeriet ikke tillod ansættelse af lokale som skoleledere på trods af, at lokale lærere to gange med succes havde fungeret som konstitueret skoleleder.

Flere kvinder gav udtryk for, at uddannelsesvalget i praksis ikke var frit, selvom det teoretisk er muligt frit at vælge uddannelse. Det skyldtes ifølge dem, at der kun er et begrænset arbejdsmarked i bygderne.

"Den eneste mulighed er at blive lærere, pædagogmedhjælpere, sygeplejersker og lignende. Hvis man har en teknisk uddannelse eller er ingeniør, så er det meget vanskeligere at få et job" (Ainana, PRO, 2003).

Ljudmilla konstaterede ligesom Ainana, at mange piger bliver uddannet sygeplejersker og lærere, og hun fortalte, hvad hendes søn svarede hende, da hun foreslog ham en teknisk

uddannelse: ”Hvad skal jeg med det, og hvor skal jeg arbejde henne? Jeg vil gerne tilbage til Tjaplino” (Ljudmilla, NT, 2003).

Mange eskimoiske mænd besad ikke de faglige kompetencer til at overtage de stillinger, de emigrerende mænd efterlod, og elværket, garageanlægget og den tidligere *sovkhos* er i dag fortsat ledet af russere, hvis kompetencer det, ifølge Abramovitj’ informationschef har været nødvendigt at importere (Kapkov, ANA, 2001)¹⁹. Mange eskimoiske mænd udfører i dag fortsat ufaglært arbejde, men som det fremgår af oversigten i Bilag 12 er der dog sket en udvikling i mændenes arbejdsområder fra 2001 til 2003.

Som nævnt var det opfattelsen af, at kvinderne, som dem der holder sammen på familien, kunne gøre en forskel over for de familier (og kvinder), der var ved at falde fra hinanden som følge af alkoholmisbrug, der førte til genoprettelsen af kvinderrådet. Flere kvinder fortalte imidlertid, at den dobbelte byrde med både arbejde og husholdning nogle gange afholdt dem fra at deltage i de få sociale arrangementer i bygderne. Et kvinderrådsmedlem klagede på et rådsmøde over, at hun syntes kvinderrådsarbejdet tog så meget af hendes tid, og at hun havde rigeligt om ørene i forvejen. Fast arbejde og engagement i egen familie, som opfattes som en forudsætning for socialt engagement uden for familien, opleves nogle gange som en hindring for at engagere sig i det sociale liv uden for familien. Imidlertid foregår en stor del af det sociale arbejde fra skolens side som en del af det lønnede arbejde, og selvom det ifølge kvinderrådsformanden i Sireniki nogle gange er svært at hverve medlemmer til det frivillige og ulønnede arbejde i kvinderrådet, så er der med hendes ord ”altid nogle, der gerne vil være aktive og gøre en indsats. Og der er altid nogle, der hjælper med at give oplysninger om, hvis der er problemer i en familie” (Ida, SIR, 2003).

- Opsummering

Uddannelsesvalget er ikke reelt frit for hverken piger eller drenge, men hvor mange mænd fortsat udfører ufaglært arbejde, vælger mange piger at læse til lærer, sygeplejerske eller pædagog. I kraft af at skolen og lærerne er tilskrevet en stor grad af autoritet til at engagere sig socialt, opnår kvinderne adgang til skolerådet, hvor der træffes beslutninger

---

¹⁹ Oplysning fra interview udført af Bent Nielsen under ekspedition til Tjukotka i 2001. Transskriberet interview er tilgængelig hos forfatteren.

om sociale anliggender vedrørende eleverne. Mændene betragtes ikke som et omdrejningspunkt i familien på samme måde som kvinderne – de har ikke ”nøglen” til at løse problemerne – og de har derfor ikke adgang til et forum som kvinderådet, hvor der træffes beslutninger og udarbejdes løsningsforslag der har konsekvenser for bygdens indbyggere.

Inspireret af Pierre Bourdieus (1996) magtforståelse, mener jeg, at mange kvinder i kraft af deres uddannelsesvalg og deres rolle i familien har en symbolsk kapital, forstået som andres anerkendelse af deres holdninger, handlinger eller færdigheder (1996:67-68), der giver adgang til et felt (Bourdieu 1976), hvor det er muligt at udøve en symbolsk magt, forstået som omgivelsernes anerkendelse og accept af deres definition af forhold, situationer eller relationer (Bourdieu 1996:67-68.) inden for de snævre rammer som de strukturelle forhold i bygderne udstikker for dem.

Konklusion

Jeg har i denne feltrapport behandlet de etnografiske metoder, jeg har anvendt, og de data jeg har opnået, og på baggrund af disse foretaget en analyse af kvindernes strategier for udvidelse af deres råderum i Novoe Tjaplino og Sireniki i 2003, med fokus på de eskimoiske kvinder.

Via en kombination af deltagerobservation og interviews blev det hurtigt klart for mig i felten, at bestræbelserne på at få husholdningen til at hænge sammen samt varetagelsen af de praktiske gøremål var kvindernes ansvarsområde. De formelle økonomiske forhold i bygden såsom lønninger, børnepenge, prisniveauet i butikken og udgifter til husleje og lignende var derfor vigtige for mig at få viden om. Min kvantitative spørgeskemaundersøgelse gav mig et ”halvt” billede af husholdenes økonomi, men kunne for eksempel ikke forklare, hvordan en enlig mor kunne klare sig for 5.000 rubler om måneden, når der skal betales husleje og en pakke pølser eksempelvis koster 44 rubler, og hvordan man kan føre en husholdning uden et køleskab. Den anden ”halvdel” af økonomien blev synlig via deltagerobservation, interviews og i analysen af data – det var den uformelle. At traditionelle færdigheder og normer om deling samt en varierende efterspørgsel på huslige

kompetencer var anvendelige ressourcer i kvindernes råderum kunne ikke aflæses i resultaterne af den kvantitative undersøgelse. Skemaet og de andre kvantitative oplysninger synliggjorde behovet for en uformel økonomi, men kun via deltagerobservation, interviews og databehandling blev strategierne synlige. Disse synlige strategier var kvindernes strategier for at supplere den formelle økonomi via indsamling på tundraen, fiskeri, deling af madvarer samt udveksling af tjenester og praktisk hjælp i hverdagen, hvorved husholdninger i større eller mindre grad blev kombineret, samt via salg af hjemmelavet husflid og salg af bagværk. Derudover så jeg eksempler på at både de traditionelle men også de tillærte russiske færdigheder, der er knyttet til kvindernes rolle i familien og husholdningen, kunne konverteres fra den private sfære til den offentlige sfære, hvor de er efterspurgt inden for den offentlige sektor, og når der eksempelvis kom turister. Et kendetegn ved disse strategier var, at de i høj grad var baseret på netværk og traditionelle færdigheder og normer med rod i den præ-sovjetiske livsform.

Vores status som ekspeditionsgruppe gav os adgang til kvinde- og skolerådsmøder, der normalt er lukkede for offentligheden. På disse møder blev problemer defineret, løsninger fundet og beslutninger truffet vedrørende bygdernes sociale liv. På disse møder blev det tydeligt for mig, at kvinderne udøvede en symbolsk magt, og i interviews og uformel samtale blev kom det frem, at der blandt bygdeboerne var bred enighed om, at kvindernes rolle i familien og deres uddannelse som lærere giver dem til kompetence, symbolsk kapital om man vil, til at deltage i denne proces og dermed opnå indflydelse på bygdernes sociale anliggender.

Disse fora havde mænd ikke adgang til. Mænd besad hovedsageligt ufaglærte kompetencer, som ikke var tilskrevet den nødvendige symbolske kapital, der kan give adgang til beslutningsprocesser. De strukturelle og trange socioøkonomiske forhold i bygderne, gjorde det vanskeligt for mændene at drage økonomisk nytte af de færdigheder, der var knyttet til deres rolle. Det gjaldt både fangstfærdigheder og kunstneriske eller ufaglærte kompetencer, fordi det krævede en startkapital, som de økonomiske forhold i bygderne umuliggjorde, samtidig med at der kun var et begrænset marked for afsætning af fangstprodukter. Desuden var der ikke mulighed for at forarbejde og forædle produkterne i bygderne. Samtidig var der kun begrænset efterspørgsel på deres ufaglærte kompetencer.

Det blev under feltarbejdet og i arbejdet med data muligt at se, at det, der kendetegner de "stærke kvinder" er, at de via netværk og traditionelle færdigheder kan udvide deres råderum, og at de samtidig i kraft af uddannelse og deres centrale rolle i familien kan opnå symbolsk kapital, der giver adgang til fora, hvor de kan opnå indflydelse på bygdernes sociale liv, og på den måde tage hånd om mændene, børnene og de "svage kvinder".

Litteraturliste

- Ainana, Ljudmilla, Nikolai Mymrin, Mikhail Zelensky, Vladimir Bychkov and Igor Zagrebin
1999: *Native People and Subsistence in Chukotka Coastal Villages (Russia) in 1997* Shared Beringian Heritage Program U.S.National Park Service and Department of Wildlife Management North Slope Borough, Alaska
- Bodenhorn, Barbara 1990: "I'm not the Great Hunter, My Wife Is" *Inupiat and anthropological models of gender* *Étude/Inuit/Studies* 14(1-2):55-74
- Bogoyavlinsky, D. D. 1996: "Peoples of Russia's North: Demographic Informations" I: IWGIA Document No. 82:35-43, DK
- Bourdieu, Pierre 1994: "Socialt rum og symbolsk magt" I: Callewaert, Staf, Martin Munk, Morten Nørholm og Karin Anna Petersen, eds. 1994: *Pierre Bourdieu. Centrale tekster inden for sociologi og kulturteori* Akademisk Forlag, Danmark
- Dahl, Jens 1990: *Beluga Hunting in Saqqaq* *North Atlantic Studies* 2(1-2):166-169
- Emerson, Robert, M., Rachel I. Fretz and Linda L. Shaw 1995: *Writing ethnographic fieldnotes* The University of Chicago Press, USA
- Galal, Lise Paulsen og Ehab Galal 1999: *Goddag mand – økseskaft. Samtale gennem talk* Mellempfolkeligt Samvirke, Danmark
- Gray, Patty A. 1998: *Pursuing a Native movement in a Russian space: The Predicament of Indigenous Peoples in Post-Soviet Chukotka* University of Wisconsin-Madison, USA
- Goffman, Erving 1959: *The presentations of self in everyday life* Garden City N.Y.Doubleday
- Gurvic, I.C. 1979: *Kyst-tjukterne og asiatiske eskimoer* *Tidsskriftet Grønland* Nr.10:17-32
- Holy, L &M. Stuchlik 1983: *Actions, norms and representations. Foundations of anthropological inquiry* Cambridge University Press
- Hughes, Charles C. 1965: *Under Four Flags: Recent Culture Change among the Eskimos* *Current Anthropology* 6(1):3-69
- Hughes, Charles C. 1984: "Asiatic Eskimos: Introduction" I: David Damas, ed. *Arctic Handbook of North American Indians* vol.5 Smithsonian Institute, Washington D.C., USA
- Høiris, Ole 1979: *Jordens Folk*:249-258
- Jolles, Carol Zane 1991: *Kqayuutat and Angyapigit: Gender relations and subsistence activities in Sivuqaq (Gambell, St. Lawrence Island, Alaska)* *Études/Inuit/Studies* 15(2):23-53
- Kerttula, Anna M. 1997: *Antler on the sea: creation and maintaining cultural group boundaries among the Chucki, Yupik, and Newcomers of Sireniki* *Arctic Anthropology* 34(1):212-226
- Kerttula, Anna M. 2000: *Antler on the Sea: Yup'ik and Chukchi of the Russian Far East* Cornell University, USA
- Kuoljok, Kerstin Eidlitz 1985: *The Revolution of the North. Soviet Ethnography and*

Nationality Policy Acta Universitatis Upsaliensis, S

- Krupnik, Igor 1993: *Arctic Adaptations. Native Whalers and Reindeer Herders of Northern Eurasia* University Press of New England, USA
- Kvale, Steinar 1994: *Inter View* Hans Reitzels Forlag, DK
- Langdon, Steve J. 1993: *The Native People of Alaska* Greatland Graphics, USA
- Menovshchikov, G.A. 1964: "The Eskimos" I: *Narody/Sibirian Peoples*:836-850 University of Chicago, USA
- Mitlyanskaya, Tamara 1996: *Native Carvers and Outsider Artists: Patterns of Interaction in Siberian Eskimo/Chukchi Ivory Carving* Arctic Anthropology 33(1):67-88
- Murashko, Olga 1994: "Introduction" I: *Anxious North. Indigenous Peoples in Soviet and post Soviet Russia* IWGIA Document No.82:9-13, DK
- Nielsen, Bent 2000: *Traditioner. Sibirske eskimoers kamp for overlevelse i et forarmet postsovjetisk Rusland* Upubliceret speciale tilgængeligt på Institut for Eskimologi, KU, DK
- Nielsen, Bent 2001: *Traditionel arktisk produktion* I: Infonor 2(4)
- Nielsen, Bent 2004: *3. Danske Tjukotka Ekspedition* Danske Tjukotka Ekspeditioner, DK
- Pika, Aleksander 1996: "The Small Peoples of the North: From primitive communism to "real Socialism" I: *Anxious North. Indigenous Peoples in Soviet and post Soviet Russia* IWGIA Document No.82:15-33, DK
- Pika, Aleksander 1999: *Neotraditionalism in the Russian North. Indigenous Peoples and the Legacy of Perestroika* Canadian Circumpolar Institute (CCI) Press, CAN
- Rethmann, Petra 2001: *Tundra Passages: gender and history in the Russian Far East* The Pennsylvania State University Press, USA
- Russel, Bernard 1994: "Unstructured and Semistructured Interviewing" I: Russel Bernard: *Research Methods in Anthropology* Sage, Walnut Creek, USA
- Sanjek, Roger 1990: "On Ethnographic Validity" I: Roger Sanjek: *Fieldnotes. The makings of Anthropology*: 385-418 Ithaca: Cornell University Press
- Schindler, Debra L. 1992: *Russian hegemony and indigenous rights in Chukotka* Études/Inuit/Studies 16(1-2):51-74
- Schindler, Debra L. 1997: *Redefining Tradition and Renegotiating Ethnicity in Native Russia* Arctic Anthropology 34(1):194-211
- Service, Elman R. 1979: *The hunters* Prentice-Hall Foundations of Modern Anthropology Series, USA
- Slezkine, Yuri 1994: *Arctic Mirrors. Russia and the Small Peoples of the North* Cornell University Press, USA
- Spradley, James, P. 1980: *Participant Observation* Holt, Rinehart and Winston, USA
- Tichotsky, John and Gunnar Knapp 1992: *An Economic Overview of Provideniya District, Chukotka, USSR* The North Review – A Multidisciplinary Journal of the Arts

and Social Sciences of the North 8/9, Yukon

Vakhtin, Nikolai, 1994: "Native Peoples of the Russian Far North" I: *Polar Peoples. Self-determination and development* Minority Rights Group:29-80 UK

Vasil'ev, Vladimir I. 1994: "Social Structure of the Peoples of Northeastern Asia" I: Fitzhugh, William W. and Valérie Chaussonnet, eds.: *Anthropology of the North Pacific Rim* Smithsonian Institution Press, USA

Wadel, Cato 1991: *Feltarbeid I egen kultur, en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning* SEEK A/S Flekkefjord, N

Wenzel, Georg W. 1986: *Canadian Inuit in a Mixed Economy: Thoughts on Seals, Snowmobiles, and Animal Rights* Native Studie Review 2(1):69-82

Web-adresser:

<http://www.eth.mpg.de/subsites/siberia/obshchina.html>